



Országos Tudományos Diákköri Konferencia

2015



A magyar agrárgazdaságot jellemző statisztikai mutatószámok alakulása az Európai Unió csatlakozást követően

Készítette:

Szórádi Edit, GVAM III. évfolyam

Témavezető:

Dr. Poór Judit, adjunktus

Intézmény, Kar, Tanszék:

Pannon Egyetem, Georgikon Kar,
Gazdaságmódszertani Tanszék

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	3
2. Adatok és módszertan	4
3. Statisztikai mutatószámok.....	8
3.1. Termelési érték	8
3.2. Foglalkoztatottak száma, aránya, munkaerőegység	16
3.3. Külkereskedelem	23
3.3.1. Export.....	23
3.3.2. Import.....	28
3.3.3. Egyenleg	32
4. Összegzés	33
Köszönetnyilvánítás	35
5. Forrásjegyzék	36
Mellékletek.....	38

1. Bevezetés

A dolgozatom témája a hazai agrárgazdaságot jellemző statisztikai mutatószámok alakulása az Európai Unió csatlakozást követően. Úgy gondolom fontos a magyar mezőgazdasággal, agrárgazdasággal kiemelten foglalkozni, mivel hazánknak kivételes adottságai vannak. Továbbá elérkeztünk az uniós csatlakozás 10. évfordulójához. Eme jubileum lehetőséget ad arra, hogy összegezzük az eddigi változásokat, számba vegyük az elért sikereket, felismerjük a gyengeségeket, kedvezőtlen tendenciákat.

Témaválasztásomat az évfordulóval kapcsolatos kiadványok és konferenciák is inspirálták. Így például a Gazdálkodás Agrárökonómiai Tudományos Folyóirat ez évi 3. száma, valamint a 2014. április 28-án a Magyarság Házában megrendezett Tíz éve az Európai Unióban című konferencia, illetve az április 10-én a Gazdálkodás Baráti Köre és a Gazdálkodás Szerkesztőbizottsága által szervezett EU - Tagságunk 10 évének agrár- és vidékgazdasági tapasztalatai elnevezésű rendezvény, utóbbin személyesen is részt vettem. A dolgozatom fő célkitűzése, hogy bemutassa milyen aspektusokból vizsgálható az agrárgazdaság nemzetgazdaságban betöltött szerepe és milyen indikátorok alkalmasak a jellemzésére, majd áttekintse azok alakulását a 2004 - 2013 közötti időszakban.

Összefoglalásul milyen adottságokkal is rendelkezik hazánk, mely befolyásolhatja a mezőgazdasági teljesítményét. Magyarország Európa közepén, a Kárpát-medencében helyezkedik el. A földrajzi fekvésének köszönhetően az ország minden éghajlati szélsőségtől mentes. Éghajlata mérsékelt, az évi középhőmérséklet 8-11°C körül alakul. A leghidegebb hőmérséklet januárban, a melegebb júliusban várható. Az évi napsütéses órák száma 1700-2100 között van, a legmagasabb értékek az Alföld déli és középső részén mérhetők. Az évi átlagos csapadékmennyiség 500-900 mm, az ország nyugati részén és a hegységekben esik több csapadék. 2013-ban hazánk 7,4 millió hektár termőterületéből 5,3 millió hektár mezőgazdasági terület, a többi erdőterület volt. Összehasonlítva az Európai Unió tagországaival kiemelkedő országunk mezőgazdasági területének a teljes területhez viszonyított aránya, a 2008-as adatok szerint 3. helyen állt az Egyesült Királyság és Dánia után (KSH).

2. Adatok és módszertan

Vizsgálatom során az unióhoz való csatlakozásunkat követő változások azonosítására törekszem. A cél, hogy képet kapjunk agrárgazdaságunk jelenlegi helyzetéről, hogy milyen irányba tart országunk, és milyen lehetőségeink adódhatnak a jövőben.

A dolgozat hazai és nemzetközi szakirodalmak feldolgozására épül. Kutatásom szekunder adatok gyűjtésén, rendszerezésén, elemzésén alapszik. A felhasznált adatok alapvetően a Központi Statisztikai Hivatal adattábláiból, tájékoztatási adatbázisából illetve kiadványaiból származnak.

Az alkalmazott statisztikai módszerek között megtalálható a szerkezet és szerkezet változás vizsgálata, az idősor elemzés módszerei, az érték indexkör és indexsorok alkalmazása, koncentráció (koncentrációs arányszám - CR, Herfindahl - Hirschman- index - HHI alapján) vizsgálat.

Fontosnak tartom először a statisztikai adattal kapcsolatos fogalmak tisztázását. A statisztikai adat egy mérési eredmény, amely valamely sokaság elemeinek száma vagy a sokaság valamilyen másféle számszerű jelzője. A statisztikai adatok lehetnek alapadatok, amelyekhez mérés vagy számolás útján jutunk, vagy leszármaztatott adatok, amelyeket két vagy több alapadattal végzett művelet eredményeként kapunk. A statisztikai mutatószámok, amelyekkel a dolgozatom is foglalkozik, olyan általában leszármaztatott statisztikai adatok, melyekkel valamilyen rendszeresen ismétlődő jelenséget tudunk statisztikailag jellemezni (Korpásné, 1996).

Dolgozatomban alapvetően három területet érintve vizsgálom az agrárgazdaságot jellemző statisztikai adatokat és mutatókat, illetve azok alakulását:

1. *Termelés, értékteremtés:* Az agrárgazdaság teljesítményének áttekintéséhez a termelést tekintve a mezőgazdasági számlarendszer (MSZR) adatait használtam fel, melyek az országban végzett összes mezőgazdasági tevékenységre vonatkoznak (KSH, 2012). Az MSZR adatai alapján elemzem a mezőgazdaság teljesítményét, melyben a termelés alakulása, a termelési érték változásában a volumen- és árváltozás hatásának, az agrárgazdaság bruttó hozzáadott értékének, annak nemzetgazdaságon belüli részesedésének vizsgálata áll a középpontban.

A bruttó kibocsátás értékelése alapján történik, amelyen azt az árat értjük, amit a termelő a vásárlótól kap a termékért, bővítve a terméktámogatásokkal, a termékadókat azonban nem tartalmazza. A bruttó kibocsátás tartalmazza az elszámolási időszakban mért értékesítés, felhasználás, a termelők által feldolgozott termékek, saját előállítású tárgyi eszközök és készletváltozások értékét (KSH, 2013).

Folyótermelő felhasználáson azon termékek és szolgáltatások értékét értjük, amelyeket az elszámolási időszakban, a termelési folyamat során új termékek és szolgáltatások előállítására használnak. A bruttó hozzáadott érték pedig az előbb említett bruttó kibocsátás és folyótermelő felhasználás különbsége, nemzetgazdasági szinten megfelel az alapján számított bruttó hazai terméknek. A bruttó hazai termék az adott országon belül létrehozott végső felhasználásra kerülő termékek és szolgáltatások értéke (KSH, 2013).

Az agrárgazdaság két fő területre oszlik, az egyik mezőgazdaság, a másik az élelmiszeripar. Dolgozatomban mindkettővel foglalkozom, vizsgálom megoszlásukat, helyzetüket az agrárgazdaságban. A helyes adat értelmezés érdekében tisztáznunk kell, hogy az általam vizsgált időszak alatt változott a TEÁOR, azaz a gazdasági tevékenységek egységes ágazati osztályozási rendszere, a magyarországi statisztikai adatgyűjtéseknél használatos kódrendszer. Az európai integráció előkészítése során adták ki a TEÁOR '03-t, mely a 2008. január 1-jétől hatályba lépő TEÁOR '08 jelű osztályozásra módosult (1893/2006/EK rendelet). A bemutatásra kerülő, általam vizsgált adatok tartalmának értelmezéséhez szükséges szemléltetni a TEÁOR '03 és TEÁOR '08 közötti különbséget (lásd az 1. táblázatot). A két osztályozás közötti tájékozódást számos konkordancia-táblázat, segédlet könnyíti meg. Az osztályozási rendszer négy szintű hierarchiában rendezi el az egyes tevékenységeket, melyeket a dolgozat célkitűzése szempontjából köthető példákon keresztül mutatok be.

1. táblázat TEÁOR '03 és '08 összehasonlítása

1. nemzetgazdasági ág (1 alfabetikus karakter, nagybetű)

TEÁOR '03	TEÁOR '08
A Mezőgazdaság, vadgazdálkodás, erdőgazdálkodás B Halászat	A Mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halászat
D Feldolgozóipar	C Feldolgozóipar

2. ágazat (2 numerikus karakter)

TEÁOR '03	TEÁOR '08
01 Mezőgazdaság, vadgazdálkodás	01 Növénytermesztés, állattenyésztés, vadgazdálkodás és kapcsolódó szolgáltatások
15 Élelmiszer, ital gyártása	10 Élelmiszergyártás

3. alágazat (ágazat kódja + 1 numerikus karakter)

TEÁOR '03	TEÁOR '08
012 Állattenyésztés	014 Állattenyésztés
154 Növényi, állati olaj gyártása	104 Növényi, állati olaj gyártása

Forrás: KSH, TEÁOR '03 – '08 fordítókulcs

2. *Foglalkoztatottság, munkahelyteremtés, keresetek*: A foglalkoztatottsági statisztikában különböző adatforrásokból származó adatokkal találkozhatunk, mivel az adatforrások, számbavételi módszerek, megfigyelt sokaság különbözősége miatt azonos jelenséget számszakilag eltérő adatok fejeznek ki. A különböző adatforrásokból származó információk nem helyettesíthetők egymással, mert az adateltérések meghaladhatják az elfogadott értéket. A különböző források a következők:

A munkaerő-felmérés a magánháztartásokra vonatkozó reprezentatív felvétel, amely a 15-74 éves személyek gazdasági aktivitásáról nyújt információt. Célja az, hogy a foglalkoztatottság és a munkanélküliség alakulását figyelje a nemzetközi statisztikai ajánlásoknak megfelelően. A munkaerő – felhasználás adatai alapján vizsgálom a foglalkoztatottak számát, a férfi – nő létszám alakulását és a szezonalitást (KSH, 2013).

Az intézményi munkaügyi statisztika az 5 és annál több főt foglalkoztató vállalkozások és költségvetési szervezetek megfigyelésén alapul (KSH, 2013). Erre az adatforrásra vonatkozóan a keresetek alakulását elemzem.

Az agrárgazdasági tevékenységeket akár gazdasági szervezetek, akár egyéni gazdaságok keretében is végezhetik. Az egyéni gazdaság, olyan gazdaság, amelyet mezőgazdasági

tevékenységet folytató háztartás vagy adószámmal rendelkező egyéni vállalkozás működtet. A gazdasági szervezet pedig egy jogi vagy nem jogi személyiségű vállalkozás, amelybe nem tartoznak bele az egyéni vállalkozók és az egyéni gazdasági tevékenységet folytatók (KSH, 2006b).

A gazdasági szervezetekben többnyire 8 órában végzik tevékenységüket a foglalkoztatottak, alkalmazottak. Foglalkoztatott az, aki az adott héten legalább egy órányi, jövedelmet biztosító munkát végzett, illetve olyan munkahellyel rendelkezett, ahonnan átmenetileg (pl. betegség, szabadság stb.) miatt volt távol. 2004-től érvényes az a meghatározás, hogy alkalmazásban állónak tekintendő az a munkavállaló, aki munkavégzésre irányulóan jogviszonyban áll a munkáltatóval, s a munkaszerződése alapján havi átlagban, munkadíj ellenében legalább 60 munkaóra teljesítésére kötelezett, függetlenül attól, hogy foglalkoztatása a munkáltatónál főállásban vagy úgynevezett további munkaviszonyban történik nagysága (KSH STADAT módszertan).

Az egyéni gazdaságokban nem mindig lehatárolható a napi munkaóra. Ennek áthidalására vezették be az éves munkaerőegységet (ÉME), ami lehetővé teszi a néhány órás munkavégzés átszámítását teljes munkaidős tevékenységre (évi 1800 óra). Így összehasonlíthatóvá válik a gazdasági szervezetekben és az egyéni gazdaságokban végzett munka nagysága (KSH, 2013).

Dolgozatomban vizsgálom a bruttó kereset alakulását, mely az alaphér és egyéb jogcímenek fizetett kereseti elemek (bérpótlék, kiegészítő fizetés, prémium, jutalom, 13. és további havi fizetés). Az alaphér tartalmazza a később levonásra kerülő személyi jövedelemadót, az egészségbiztosítást és nyugdíjjáradékot, valamint a munkavállalói járulékot. A nettó kereset pedig az adózott, levonások utáni keresettömeg (KSH STADAT módszertan).

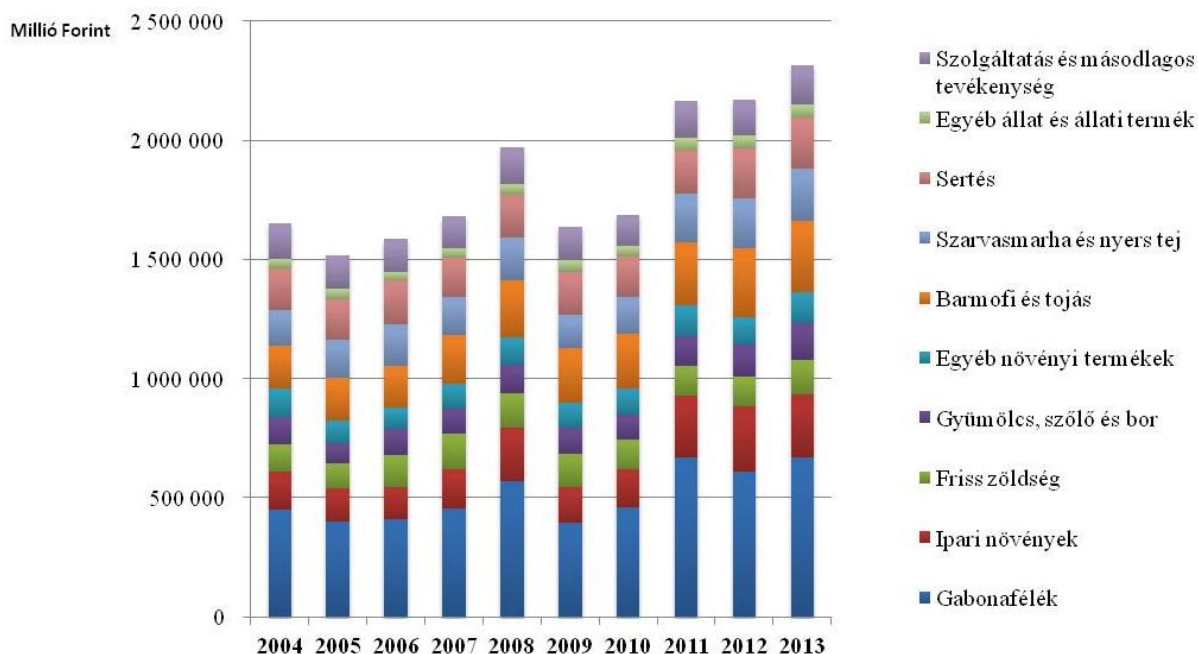
3. Külkereskedelem: Dolgozatom 3.3 fejezete vizsgálja hazánk exportjának, importjának és külkereskedelmi egyenlegének alakulását, a kivitel és behozatal termék- és partner szerkezetét, annak 2004-2013 között bekövetkezett változását.

3. Statisztikai mutatószámok

3.1. Termelési érték

A mezőgazdasági számla rendszer alapján 2004-ben a mezőgazdaság teljes kibocsátása folyó alapon összességében 1 650 milliárd forint, 2013-ban 2 313 milliárd forint (lásd az 1. ábrát) volt, mely 40,1%-os emelkedést jelent (KSH STADAT alapján). A mezőgazdaság bruttó kibocsátása két fő részből épül fel, a termékekből és szolgáltatásokéból. A termékkibocsátáson belül a növénytermesztési és kertészeti termékekből folyó alapon 957 milliárd volt a bruttó kibocsátás 2004-ben, mely 2013-ra 42,1%-kal, azaz 1360 milliárd forintra emelkedett. Az állattenyésztési és állati termékek bruttó kibocsátását tekintve elmondható, hogy a 2004. évi 546 milliárd forint folyó alapon számított bruttó kibocsátás, 2013-ban 791 milliárd forintra emelkedett, ami 44,9%-os bővülést jelent (KSH, 2014c és KSH STADAT).

1. ábra **A bruttó kibocsátás alakulása és megoszlása**



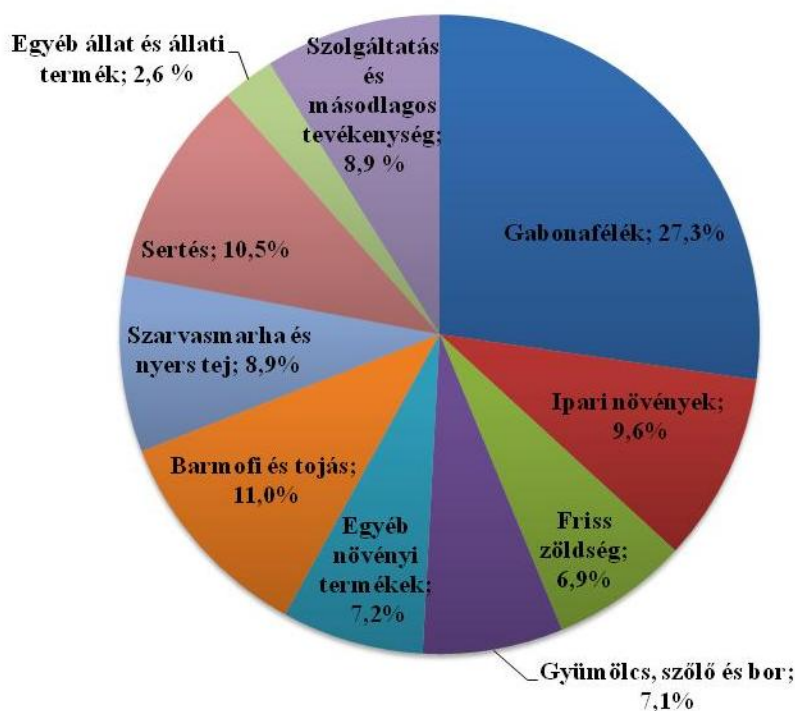
Forrás: saját ábra KSH adatai alapján (lásd 1. melléklet)

Az 1. ábra összefoglalóan mutatja a bruttó kibocsátás alakulását és megoszlását. Hangsúlyozni kell, hogy nem körvonalazható tendencia az arányokat illetően.

A mezőgazdasági termékek termelését tekintve megállapítható, hogy az agrárágazat bruttó termelésének szerkezete az elmúlt évtizedben folyamatosan változott. A növénytermesztés illetve az állattenyésztés a kétezres évek elejéig fele-fele arányban járult hozzá a mezőgazdaság folyó áron számított bruttó kibocsátásához. A 2004-es évben a két fő ágazat egymáshoz való viszonyát 64-36 százalékos részesedés jellemezte.

Az állatállomány csökkent, melynek köszönhetően az állati termékek előállítása is jelentősen visszaesett. A csökkenő állatállomány kisebb takarmányigényen keresztül visszahathat a növénytermesztésre is. Az agrártársadalom célja a magasabb hozzáadott értékű termékek előállítása, melyben nem elhanyagolható az állattenyésztés szerepe sem. Ezért is kell kiemelt szerepet tulajdonítani a növénytermesztés és az állattenyésztés kibocsátáson belüli arányának javítására (AKI, 2012).

2. ábra **Mezőgazdaság bruttó kibocsátásának megoszlása, 2004**

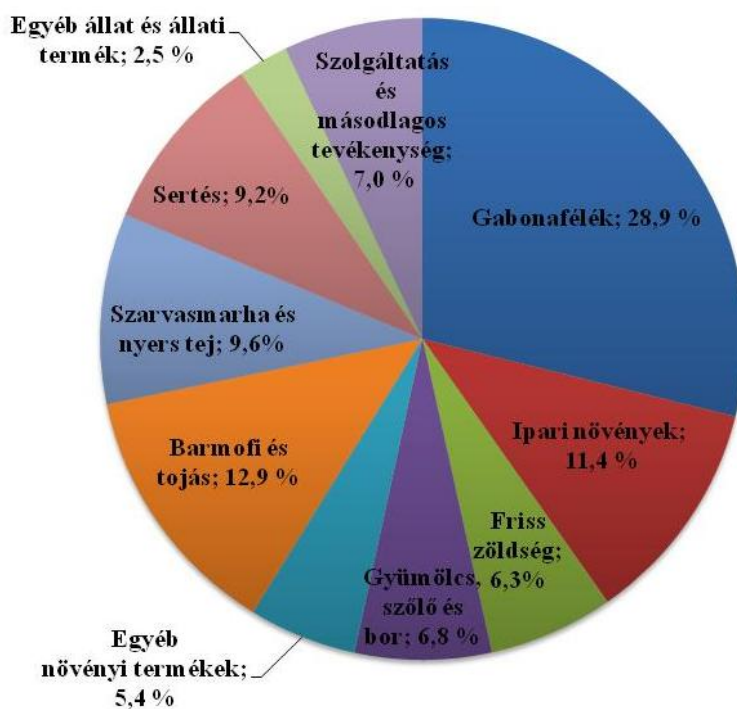


Forrás: saját ábra KSH adatai alapján

A 2. és 3. ábrán a vizsgált időszak első illetve utolsó év mezőgazdasági kibocsátásának megoszlása látható. A bázis évben a kibocsátás 58%-át a növénytermesztési és kertészeti termékek tették ki, 33%-át az állattenyésztés és a maradék 9%-ot a szolgáltatások és másodlagos tevékenységek. Növénytermesztési termékek felét 2004-ben a gabonafélék

hozták. Ennek egyik fő oka, hogy az előző évhez képest nagyobb termőterületen vetettek gabonát. Az állattenyésztés bázisévi adatai is már jelentős visszaesést mutattak előző évhez képest. A legnagyobb csökkenés a sertés állományban volt 2004-ben, az előző évhez képest 17%-kal volt kevesebb a sertés létszám (KSH STADAT táblái alapján) (2. ábra).

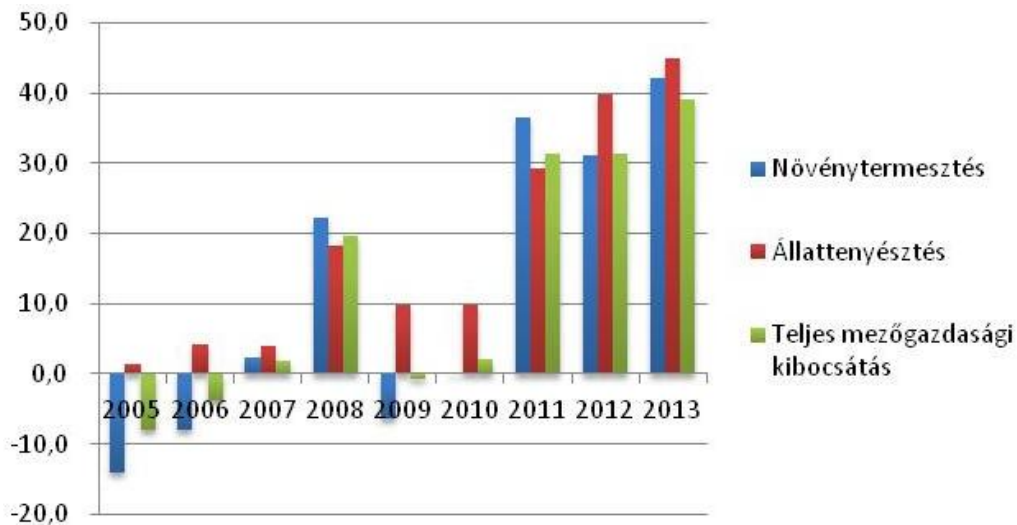
3. ábra **Mezőgazdaság bruttó kibocsátásának megoszlása, 2013**



Forrás: saját ábra KSH adatai alapján

2013-ban a növénytermesztési és kertészeti termékek 59%-ot, az élő állatok és állati termékek pedig 34%-ot adtak a kibocsátáson belül. Mindkét arány kissé emelkedett a 2004-es részesedésekhez képest. Viszont a szolgáltatások és másodlagos tevékenységek aránya csökkent, csupán 7%. A növénytermesztésen belül a friss zöldség aránya csökkent leginkább, ennek oka, hogy például vöröshagymából és paradicsomból fele annyi termést takarítottak be, mint 2004-ben, de más zöldségfélék esetében is tapasztalható nagyobb mennyiségcsökkenés (KSH STADAT alapján) (3. ábra).

4. ábra **A bruttó kibocsátás értékének változása 2004-hez képest, (%)**

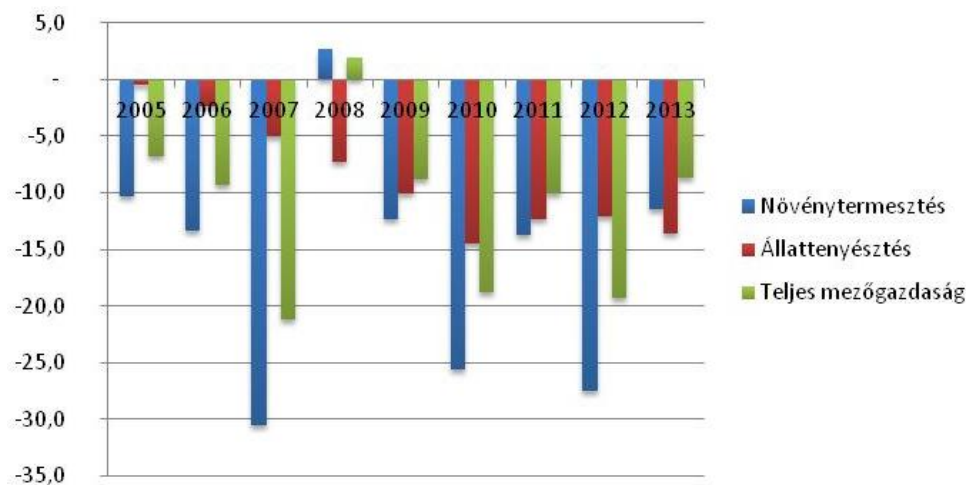


Forrás: saját ábra KSH adatai alapján

Az állattenyésztés termelési értéke a gazdasági válság éveitől eltekintve minden évben növekedett a vizsgált időszak alatt (4. ábra). A növénytermesztés termelési értékének alakulása kevésbé stabil, 2004-hez képest negatív a változás a 2005-ös, 2006-os és a 2009-es években, mivel jóval nagyobb volt a volumen kiesés a kedvezőtlen időjárási viszonyok miatt, melyet az ár nem kompenzált (KSH, 2006b, 2007, 2010). Ezek közül is a legnagyobb kitérés a vizsgált időszak első évében, a növénytermesztés 14%-kal alacsonyabb termelési értéket biztosított – bár mint utaltam rá, a 2004-es év a növénytermesztést tekintve sikeres évné tekinthető. 2011-től kiugró emelkedés tapasztalható. 2013-ban a növénytermesztési termékek és az állattenyésztési termékek értéke is 40%-kal magasabbak a 2004-ben mért értékekhez képest (KSH STADAT alapján).

A volumen 2004-hez képest a teljes vizsgált időszak alatt negatívan változott, ez alól kivétel a 2008-as év (5. ábra). A növénytermesztés volumene pozitívan változott 2008-ban, legfőképpen a kedvező időjárásnak és az előző évinél nagyobb területről való betakarításnak (kevés vetéspusztulás) köszönhetően. Az ez évi termés mennyiség 2,7%-kal haladta meg az eddigi rekordnak számított 2004. évit. A kalászos gabonából 42%-kal több, a gyümölcsből kétszer annyi, a zöldségből pedig 15%-kal több termelt, mint a 2007-es évben (KSH, 2009).

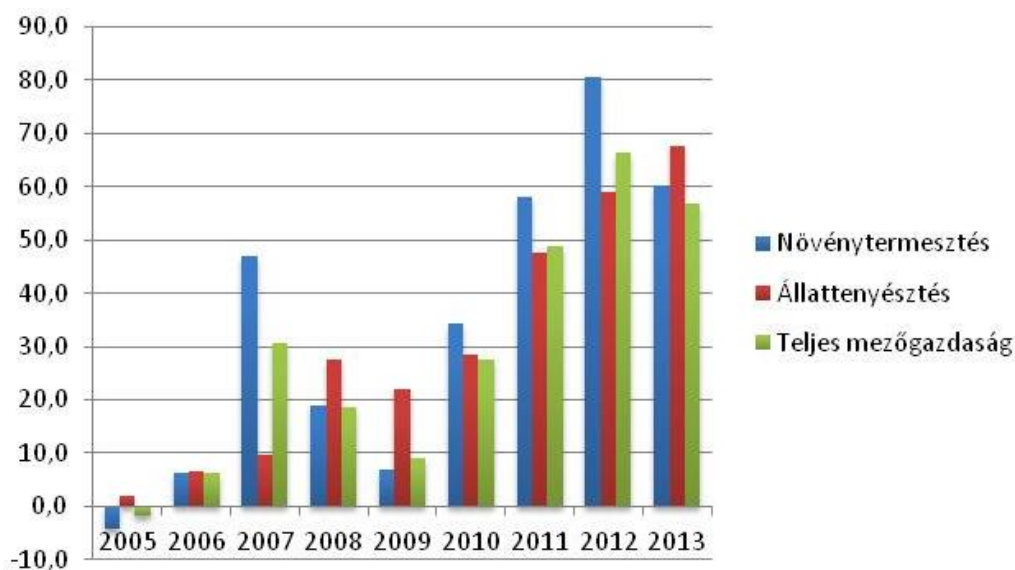
5. ábra **A bruttó kibocsátás volumenének változása 2004-hez képest, (%)**



Forrás: saját ábra KSH adatai alapján (lásd 2. melléklet)

Az állattenyésztés volumenindexe azonban továbbra is negatív maradt, de összességében a mezőgazdaság teljes kibocsátásának volumene 1,9%-kal növekedett a bázis évhez képest, a kiemelkedő növénytermesztési eredmények miatt (KSH, 2008). A legnagyobb visszaeséseket a 2007-es, a 2010-es illetve a 2012-es év mutatja. A 2007-es és a 2012-es évben a szárazság az oka a növénytermesztés termelési eredményei visszaesésének (KSH, 2008, 2013), a 2010-es évben pedig a bel- és árvíz (KSH, 2011). 2013-ban lényegesen sikerebb volt a növénytermesztés, mint 2012-ben, a kedvező időjárásnak köszönhetően. Az egyes termékek mennyiségbővülését is ezzel lehet magyarázni. Például búzából 26%-kal, kukoricából pedig 41%-kal termelt több mint 2012-ben (KSH, 2014c). Az állattenyésztésben 2005 óta látunk folyamatos visszaesést, ami a 2011-es évvel kezdődően javuló tendenciát mutat (KSH, 2006b, 2012). A visszaesés oka egyrészt a szarvasmarha ágazatban bevezetett szigorított minőségi követelmények, amelyek legfőképpen az egyéni gazdaságok állatállomány létszámát és tejtermelését befolyásolta, másrészt a „háztáji sertés tartás” is visszaszorulóba került a szigorodó tartási és vágási követelmények miatt, így a gazdák inkább önellátásra kezdtek termelni, mint árutermelésre (KSH, 2006b). 2010 és 2011 között a szarvasmarha állomány stabilizálódott, az állatok számának növekedése legfőképpen az egyéni gazdaságokban jelentős, a baromfi ágazatot tekintve pedig nem történt érdemi változás. Ellenben a sertés- és a juhállományban nagyobb fokú csökkenés történt (AKI, 2012). A szarvasmarha létszám tovább emelkedett 2013-ban, és az évek óta tartó sertésszám esése is megállt, az év végére újra elérte az állomány a 3 millió darabot (KSH, 2014c).

6. ábra **A bruttó kibocsátás árváltozása 2004-hez képest, (%)**

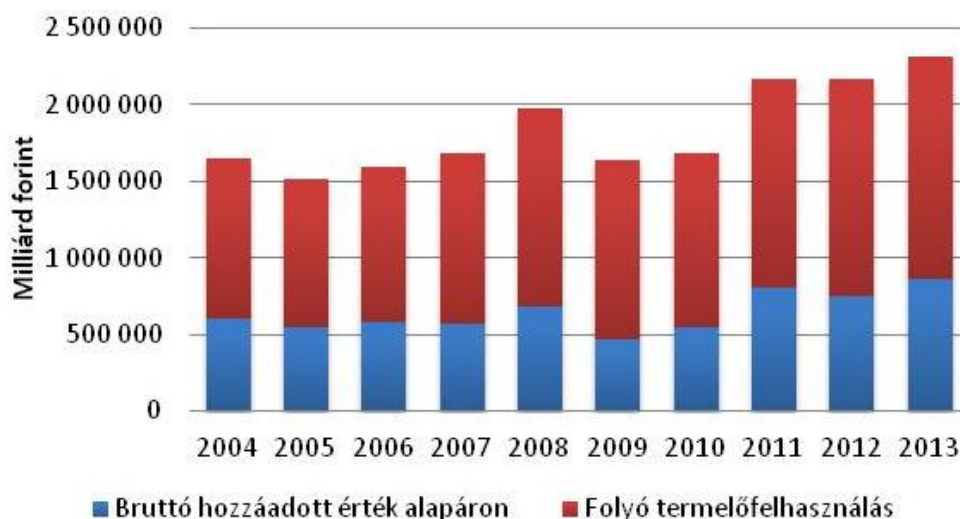


Forrás: saját ábra KSH adatai alapján (lásd 3. melléklet)

A kedvezőtlen folyamatot a piaci viszonyok áremelkedéssel kompenzálhatják. Az árak nagyfokú növekedése a bázis évhez képest, egyrészt ennek, másrészt a világpiaci tendenciáknak és az inflációnak is köszönhető. A bruttó kibocsátás árváltozása az előbb ismertetett volumenváltozással ellentétes alakulást mutat (6. ábra). A volumen visszaesését áremelkedés kíséri. Az állattenyésztés termelésének folyamatos volumencsökkenése növekvő árakat vonz maga után. A 2007-es évben a kánikula visszavetette a kukorica szemképződését, ezért 4 millió tonna termett, fele az előző évi termésnek. A kisebb mennyiségű kukoricának magasabb lett az alapára. A növénytermesztés teljes áremelkedése 47%-os növekedést jelez a 2004-es adatokhoz képest (KSH, 2008). A 2010-2012 közötti időszakban is a rendkívüli időjárás miatt növekedtek az árak. Az egyre nagyobb termésingadozások magyarázzák a 2012. évi kiugró, 80%-os árváltozást a bázis év adatához képest (KSH, 2011, 2012, 2013). Látható, hogy már az említett jobb időjárási viszonyok miatt 2013-ban több terméket tudott termelni a mezőgazdaság, ezáltal lehetővé vált az előző évi magas árak csökkentése (KSH STADAT alapján).

A bruttó kibocsátás értéke egyenlő a folyó termelőfelhasználás és a bruttó hozzáadott érték összegével. 2004-ben a folyó termelőfelhasználás folyó alapon 1048 milliárd forint, a bruttó hozzáadott érték 602 milliárd forint volt. 2013-ban a folyó termelőfelhasználás 1457 milliárd volt, ami 39%-os emelkedést jelent. A bruttó hozzáadott érték pedig 2013-ban folyó alapon 856 milliárd forint, ami 42,2%-kal magasabb a 2004. évinél (KSH STADAT alapján).

7. ábra **A folyó termelőfelhasználás és a bruttó hozzáadott érték alakulása**



Forrás: saját ábra KSH adatai alapján (lásd 1. melléklet)

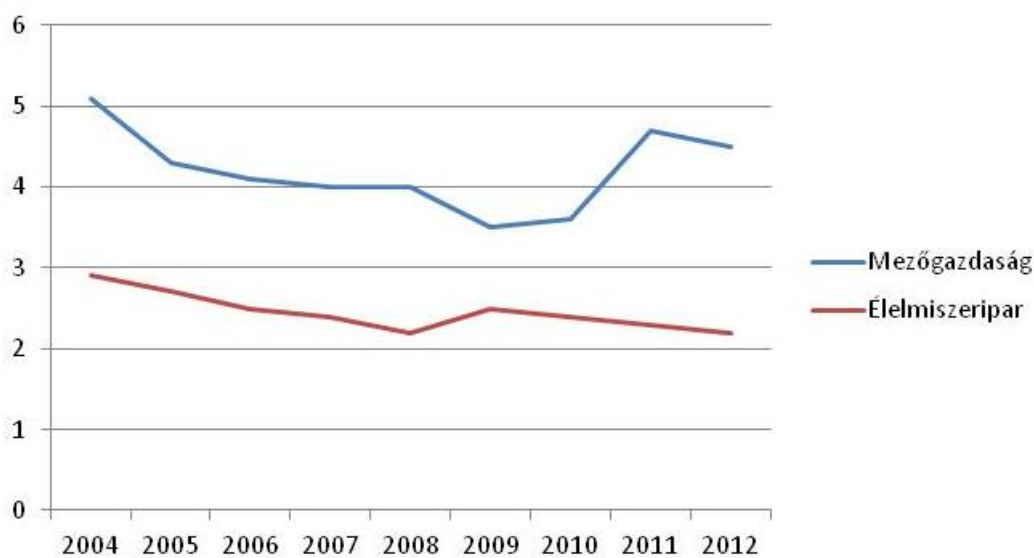
A 7. ábrán látható a folyó termelőfelhasználás és a bruttó hozzáadott értéknek a kibocsátáson belüli alakulása. A diagramon megfigyelhető, hogy a vizsgált időszak alatt az arány csak kisebb mértékben változik, a folyó termelő felhasználás nagyobb részt tesz ki az emelkedő bruttó kibocsátáson belül.

A következőkben a mezőgazdaság mellett az élelmiszeripar teljesítményére is kitérek, a kettő alakulását párhuzamosan vizsgálom.

A 8. ábrán a mezőgazdaság és az élelmiszer-, ital- és dohánygyártás bruttó hazai értékének a nemzetgazdaságon belüli részarány alakulását láthatjuk. Az élelmiszeripar arányának változása évről-évre kevésbé ingadozó, mint a mezőgazdaságé. Ennek oka, hogy a mezőgazdaság jobban ki van téve az időjárás viszontagságainak, változékonyságának. A volumenváltozás (5. ábra) vizsgálatánál már ismertettem a 2007-es és 2012-es évben a szárazság, és 2010-ben a bel- és árvizek negatív hatását a termés mennyiségre, ezek a bruttó hozzáadott értékben is visszatükröződnek. 2011-ben emelkedés látszik, a két viszontagságos év között, azonban a 2012-es visszaesés 2013-ban is folytatódik. Az élelmiszeripart illetően

2009-ban volt egy nagyobb növekedés, utána folyamatos csökkenés mutatkozik. 2013-ban 855 milliárd forint volt a mezőgazdaság bruttó hozzáadott értéke. A dolgozatom lezárásáig a KSH nem adott közre a hazai nemzetgazdaság bruttó hozzáadott értékére és így arra vonatkozó adatot, hogy ahhoz mennyiben járult hozzá a mezőgazdaság és az élelmiszeripar bruttó hozzáadott értéke.

8. ábra **Bruttó hozzáadott érték részesedése a nemzetgazdaságban, %**



Forrás: saját ábra KSH adatai alapján

Fontos elhelyeznünk hazánkat az európai uniós viszonylatokban. 2013-ban az Európai Unió mezőgazdasági kibocsátása megközelítette a 415 milliárd eurót, ennek közel 2%-át állította elő Magyarország. A mezőgazdaság kibocsátásában az élen áll Franciaország, Olaszország, Németország, Spanyolország és az Egyesült Királyság. Ez az 5 ország együtt 2013-ban az unió teljes kibocsátásának 61%-át állította elő. Az unió kibocsátásából a növények 51%, az állatok és állati termék 42%, és a szolgáltatások 7%-kal részesedett. Hazánkban a növénytermesztés aránya meghaladja a tagállamok átlagát, ez többségében jellemző az új tagországokra (KSH, 2014c).

Az EU-28 viszonylatában Magyarország mezőgazdaságának hozzájárulása a GDP-hez magas, 3,5%. A fejlettebb országok mezőgazdasági részesedése kisebb, Luxemburg értéke a legkisebb 0,3% a legfrissebb összehasonlítható adatokat tekintve (FAO, 2014).

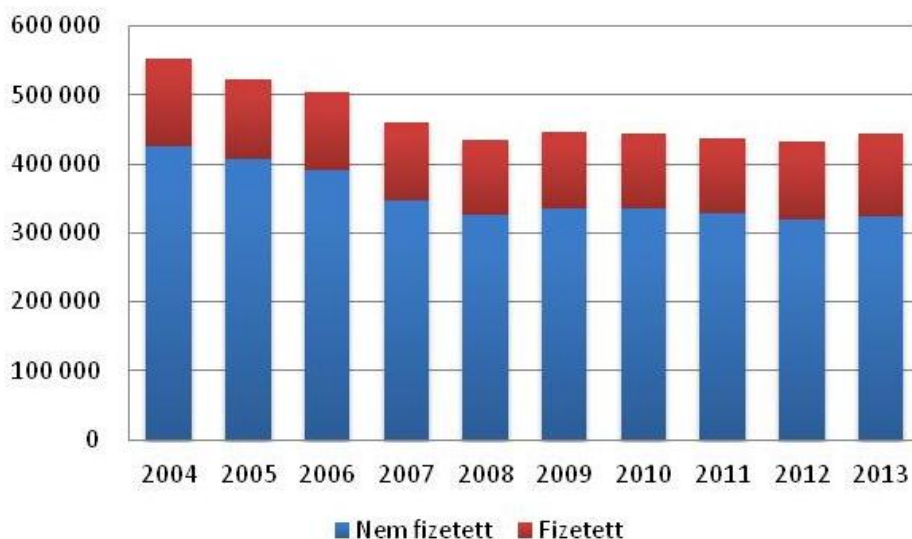
3.2.Foglalkoztatottak száma, aránya, munkaerőegység

2004-ben az agrárgazdasági foglalkoztatottak száma 346 ezer fő volt, amely a teljes foglalkoztatás 9,4%-a. Ebből 205 ezer fő a mezőgazdaságban, 141 ezer fő pedig az élelmiszeriparban végezte munkáját. Ezek az adatok 2013-ra visszaestek, 326 ezer fő agrárgazdasági foglalkoztatottat regisztráltak, mely a teljes foglalkoztatottság 8,3%-a. 193 ezer fő a mezőgazdaságban, 133 ezer fő pedig az élelmiszeriparban végezte tevékenységét. A nők és férfiak létszámát tekintve 2013-ra a nők száma az agrárgazdaságot tekintve enyhén - 5,7%-kal - növekedett, a férfiak száma pedig csökkent (KSH adatai alapján).

A 2005-ös adatok szerint az előző - 2003-as - gazdaságszerkezeti összeírás adataihoz képest az 54 évnél idősebb gazdálkodók aránya emelkedett, a 34 év alattiak aránya szintén növekedett, amely pozitív fejlemény (KSH, 2006a). Az elmúlt néhány évben a korszerkezet nem sokat változott, még mindig nagyban eltér az EU-s átlagtól. Az idősek sokkal nagyobb, míg a fiatalok alacsonyabb arányban vannak jelen a hazai gazdálkodásban, mint ahogy az Európai Unióban jellemző. (Kovács – Rácz – Koós, 2012). Az egyéni gazdálkodókat vizsgálva megállapítható, hogy 2013-ban a 35 év alatti gazdálkodók száma ötöde a 65 év felettieknek (KSH, 2014b). A gazdálkodók mezőgazdasági végzettségét tekintve elmondható, hogy 2005-ben mindössze 2%-uknak volt felsőfokú és 6%-uknak volt középfokú mezőgazdasági végzettsége. Többségük a többéves gazdálkodás során szerzett gyakorlati tapasztalattal rendelkezik (KSH, 2006a). Az utóbbi években még mindig jelentősen elmarad a szakirányú iskolai végzettséggel rendelkező mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma a többi hazai nemzetgazdasági ág iskolai végzettséggel rendelkező foglalkoztatottjainak számától, illetve az Európai Unió átlagától is (Kovács – Rácz – Koós, 2012).

A munkaerő-felhasználás hosszútávon csökkenő tendenciájú. Ezen belül a fizetett és nem fizetett munkaerő száma is visszaesett, utóbbi az egyéni gazdaságokban a háztartások tagjai által végzett mezőgazdasági munkaként azonosítható. A csökkenés fő oka a gyors ütemű fogyatkozás az egyéni gazdaságok számában, amely összefüggésben áll a tőke- és szakértelem hiányával, emellett közrejátszott még a kedvezőtlen gazdasági szerkezet is. Azonban a munkaerő-felhasználás szerkezete alig változott, a fizetett munkaerő a negyedét sem érte el egyik évben sem az összes munkaerő ráfordításnak (KSH, 2013). 2004-ben a mezőgazdasági tevékenység végzése annyi időt kötött le, mintha 554 ezren egész évben teljes munkaidőben dolgoztak volna. Ez 2013-ra 444 ezer fő egész éves teljes munkaidőben végzett munkájára csökkent (KSH, 2014c) (9. ábra).

9. ábra **Mezőgazdasági munkaerő-felhasználás (Éves munkaerőegység=ÉME)**

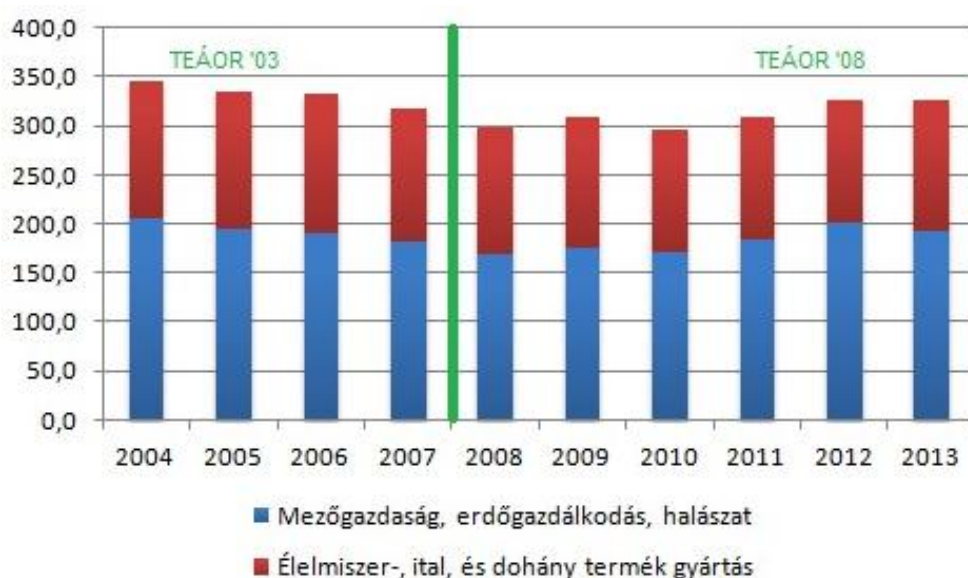


Forrás: saját ábra KSH adatai alapján (lásd 5. melléklet)

Az ÁMÖ-GMÖ 2010-es és 2013-as adatai alapján tudunk következtetni a gazdasági szervezetek és egyéni gazdaságok munkaerő ráfordítását illetően. Megállapítható, hogy míg 2013-ra a gazdasági szervezetek éves munkaerőegysége nőtt 16,4%-kal, addig az egyéni gazdaságoké csökkent 1%-kal a 2010-es általános mezőgazdasági összeírás adatához képest (KSH, 2014b).

A 10. ábra a teljes vizsgált időszakra vonatkozóan mutatja a mezőgazdaságban és az élelmiszeriparban foglalkoztatottak számának alakulását. Látható, hogy az agrárgazdasági foglalkoztatottakon belül a mezőgazdaság, erdőgazdálkodás és halászat minden évben közel 60%-ot tett ki. A mezőgazdaságban és az élelmiszeriparban is csökkent a létszám, így összességében az agrárgazdaság foglalkoztatottsága is csökkent 2013-ra 2004-hez képest 5,8%-kal. A mezőgazdaságban 2012-ben érzékelhető volt egy 2%-os emelkedés az előző évhez képest, 2009-ben pedig az élelmiszer-, ital- és dohány termék gyártásában történt létszám növekedés a válság következményeként (KSH 2010, 2013). A csökkenés okai összetettek, egyrészt a technikai – technológiai modernizáció (a gépek és automatizálás helyettesítheti az emberi munkát), másrészt az ipari – szolgáltatási munkahelyek elérhetősége, illetve a bonyolult adminisztráció is okoz problémát (Kovács – Rác – Koós, 2012).

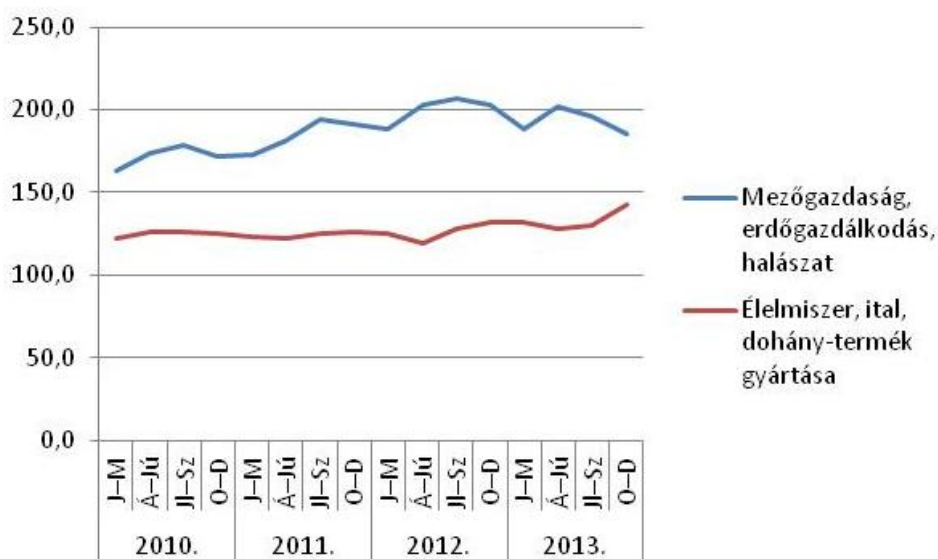
10. ábra **Foglalkoztatottak száma, (ezer fő)**



Forrás: saját ábra KSH adatai alapján (lásd 4. melléklet)

A 11. ábra a foglalkoztatottak számának éven belüli - negyedéves - alakulását mutatja a 2010-2013-as időszakban. A szezonális erőteljesen jellemzi az agrárgazdaságot, így nagy számban vannak jelen időszerű munkát végző foglalkoztatottak (KSH adatai alapján). Az élelmiszer-, ital, dohánygyártásban nem érezhető a szezonális meglete, a gyártáshoz szükséges alapanyag - részben import árualként - az egész évben rendelkezésre áll, mely lehetővé teszi a kiegyensúlyozott foglalkoztatást egész évben. Azonban a mezőgazdaság, erdőgazdálkodás és halászat tavasztól kora őszig kíván több munkát (pl. talajművelés, vetés, betakarítás, aratás stb.) így több foglalkoztatottra van szükség. A mezőgazdaságban jelenlévő fekete foglalkoztatás elsősorban az alkalmi munkásokat érinti, illetve az iskolázatlanokat és a külföldi munkavállalókat. A mezőgazdaságban a fekete foglalkoztatás 6-9%-ban van jelen (OMMF alapján). Az efféle jellegű foglalkoztatás komoly hátrányt jelent a munkavállalónak, aki kiszolgáltatottá válik a munkaadóval szemben, mivel nem írnak alá munkaszerződést. Sokak így nem kapják meg a fizetségüket munkájukért, nem a megbeszélt munkaidő alapján dolgoznak, jogbizonytalanságba keverednek. Az egyszerűsített foglalkozás és a szigorodó ellenőrzés hatására azonban az idényjellegű munkák területén „fehéredés” tapasztalható (Kovács – Rácz – Koós, 2012).

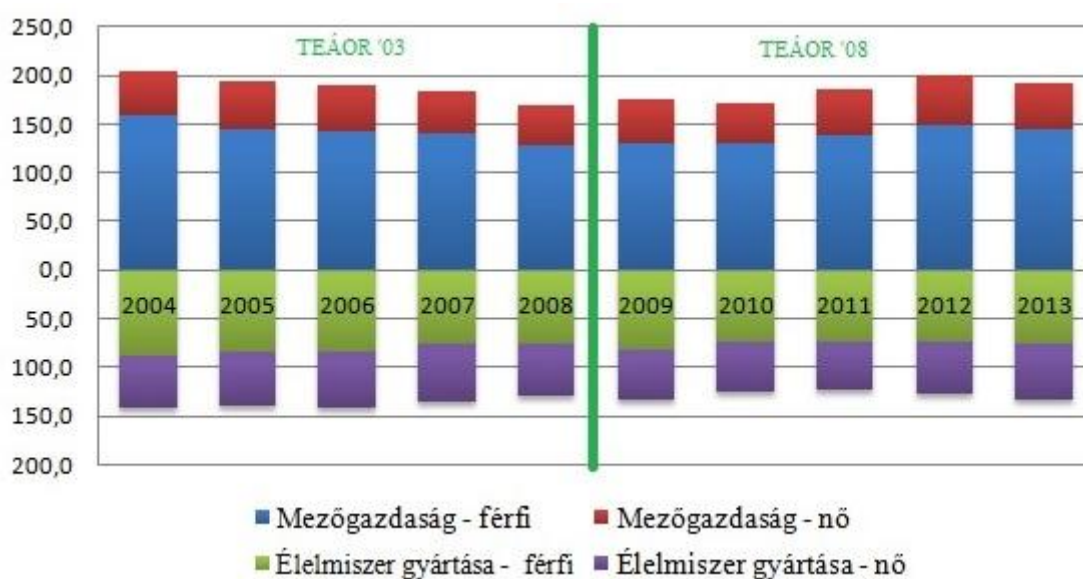
11. ábra **A szezonális szemléltetése a mezőgazdasági foglalkoztatottságban (ezer fő)**



Forrás: saját ábra KSH adatai alapján

A 12. ábrán látható, hogy a férfiak mind a mezőgazdaságban, mind az élelmiszeriparban, nagyobb számban és így magasabb arányban vannak jelen, mint a nők. Ez a különbség főképp a mezőgazdaságban jelentős. Az utóbbi években a nők száma – bár nem jelentősen, de – növekedett, a férfiaké csökkent (KSH adatai alapján).

12. ábra **Férfi – nő létszám az agrárfoglalkoztatásban, (ezer fő)**

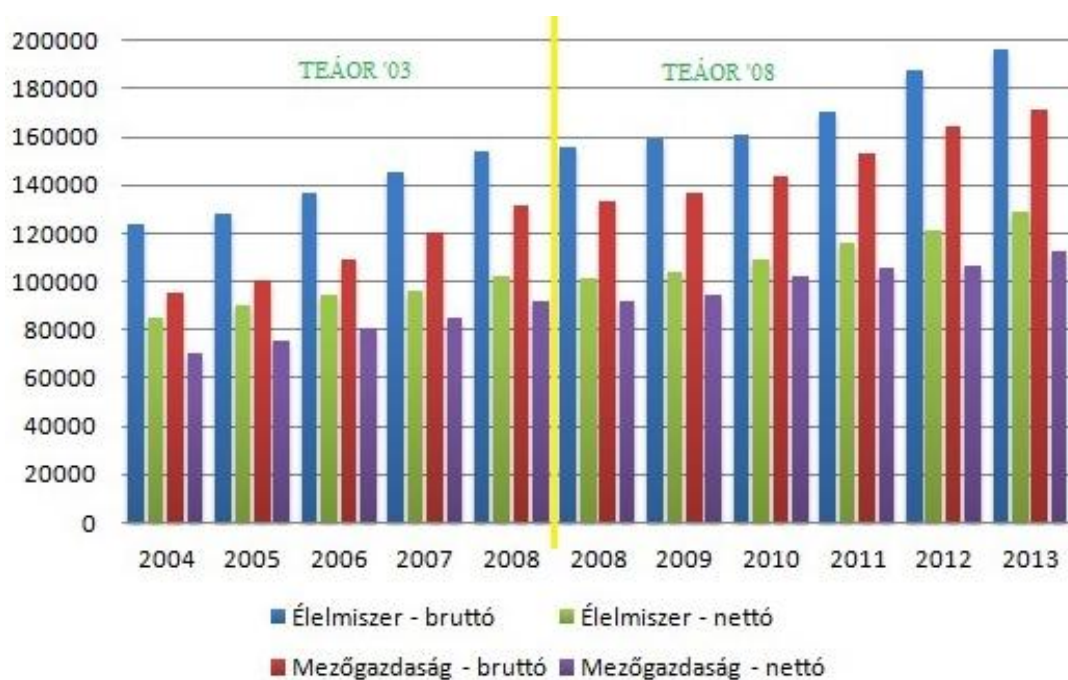


Forrás: saját ábra KSH adatai alapján (lásd 4. melléklet)

A nők hazai mezőgazdaságban való részvétele az uniós átlag alatt van. Magyarországon ez az arány inkább 70-30%, az EU 27-ben 60-40% a jellemző. Az alacsony foglalkoztatási szint ellenére magas a hazai agrárágazatban a női munkaerő-felhasználás. Túlnyomórészt nem regisztrált foglalkoztatottként, hanem mint eltartott, járadékos kapcsolódnak a nők a gazdasághoz (Kovács – Rácz – Koós, 2012).

A bruttó és nettó átlagkeresetek alakulását mutatja a 13. ábra. A bérek egyenletes növekedése a válság hatására 2008-tól mérséklődött, majd 2011-től újból erősödött (KSH adatai alapján).

13. ábra **Átlagkeresetek alakulása**



Forrás: saját ábra KSH adatai alapján (lásd 6. melléklet)

A mezőgazdaságban és az élelmiszeriparban alkalmazottak havi átlag bruttó-, illetve nettó keresetét összevetve a nemzetgazdaság átlagos értékeivel, megállapítható, hogy jóval alacsonyabbak, de gyorsabban növekednek, mint a nemzetgazdasági átlagkeresetek és így közelednek ahhoz (lásd 2. táblázat).

2. táblázat Átlagkeresetek alakulása a nemzetgazdasági átlagkeresethez képest, (%)

Év	Mezőgazdaság bruttó átlagkereset	Élelmiszeripar bruttó átlagkereset
2008	67,2	78,2
2009	68,6	79,6
2010	71,0	79,5
2011	71,9	80,0
2012	73,6	84,2
2013	74,4	85,1

Forrás: saját táblázat KSH adatai alapján

A 3. táblázat tartalmazza az átlagkeresetek grafikonjára illesztett trendfüggvényeket, mely alapján látható, hogy a bruttó átlagkeresetek a vizsgált időszak alatt az élelmiszeriparban évente átlagosan 5,1%-kal, míg a mezőgazdaságban 4,9%-kal nőtt.

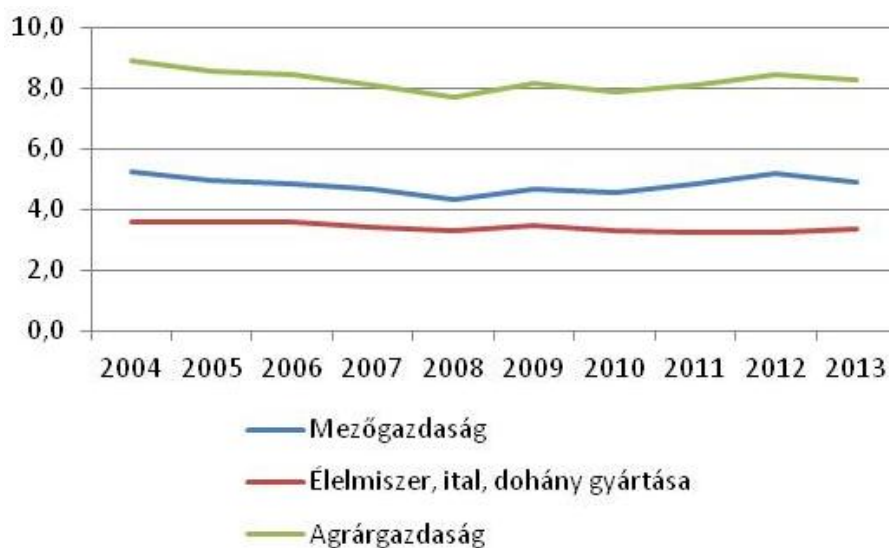
3. táblázat Átlagkereset trendfüggvénye

Megnevezés	Trendfüggvény	R ²
Élelmiszeripar bruttó átlagkereset	$\hat{y}=143862 \cdot 1,051^t$	0,926
Élelmiszeripar nettó átlagkereset	$\hat{y}=124541 \cdot 1,055^t$	0,985
Mezőgazdaság bruttó átlagkereset	$\hat{y}=95640 \cdot 1,049^t$	0,989
Mezőgazdaság nettó átlagkereset	$\hat{y}=87932+4096,5 \cdot t$	0,967

Forrás: saját táblázat KSH adatai alapján

Kapronczai (2011) szerint a mezőgazdaságban továbbra is jellemző a jövedelemdiszparitás, ami nagy hátrányt jelent az ágazat számára. Kialakulásában szerepet játszott a mezőgazdasági tevékenység hagyományosan kedvezőtlenebb megítélése, a foglalkoztatottak alacsonyabb képzettségi szintje, valamint az ágazat rendkívül alacsony jövedelmezősége. Emellett azonban kedvező tendenciaként figyelhető meg a mezőgazdasági és élelmiszeripari kereseteknek a nemzetgazdasági szintű bruttó, illetve nettó átlagkeresetekhez való közeledése (lásd korábban a 2. táblázatban).

14. ábra **Foglalkoztatottak aránya a nemzetgazdaságban, (%)**



Forrás: saját ábra KSH adatai szerint

2004-ben a foglalkoztatottak aránya 9,4% volt a nemzetgazdaságban, amelyből 5,5% mezőgazdaságban, 3,9% pedig az élelmiszeriparban foglalkoztatott. 2013-ra az arányok visszaestek (14. ábra). 2013-ban az agrárgazdaságban foglalkoztatottak a nemzetgazdaság 8,3%-át adták, melyből a mezőgazdaság a 4,9%-át, az élelmiszeripar pedig a 3,4%-át tette ki. Az agrárgazdaság aránya a nemzetgazdaságban csökken (KSH adatai alapján).

3.3. Külkereskedelem

3.3.1. Export

Magyarország élelmiszerek, italok és dohány exportja 2004-ben 670 milliárd Ft körül, a mezőgazdasági nyersanyagoké pedig 108 milliárd Ft körül alakult, azaz a mezőgazdasági eredetű áruk kiviteléből előbbi 86,1%, míg utóbbi 13,9%-ban részesedett. Ugyanakkor 2013-ban az élelmiszerek, italok és dohány exportja meghaladta az 1938 milliárd forintot, ami a 2004. évinek közel a háromszorosa. A mezőgazdasági nyersanyagok exportja pedig 2013-ban 396 milliárd forint körül alakult, ami a 2004. évi adat közel 3,5-szerese. Összességében elmondható, hogy 2013-ban a mezőgazdasági eredetű áruk kiviteléből az élelmiszerek, italok és dohány termékek 84%-ban, míg a mezőgazdasági nyersanyagok 16%-ban részesedett (KSH STADAT alapján).

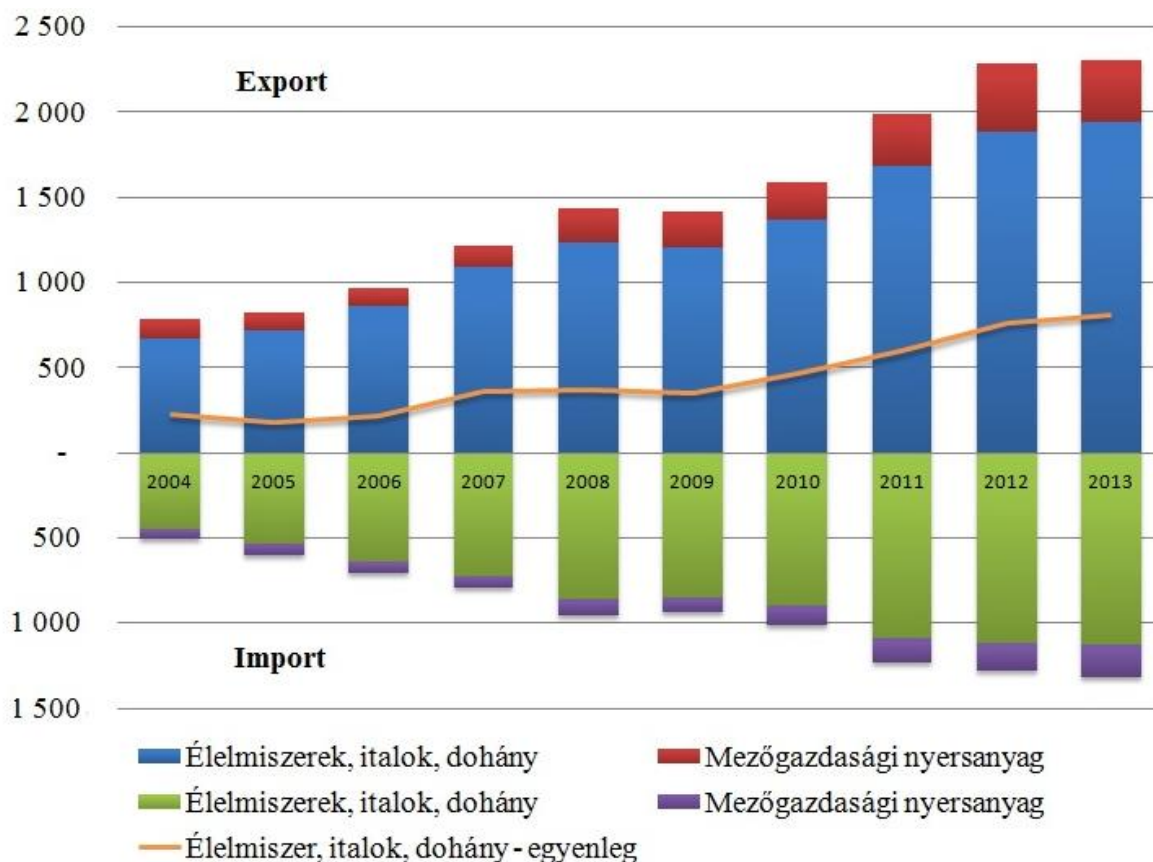
Hazánk importja 2004-ben az élelmiszereket tekintve közel 450 milliárd Ft értékű volt (89,2%), a mezőgazdasági nyersanyagokat illetően 55 milliárd Ft volt (10,8%). 2013-ban az import alakulását vizsgálva megállapítható, hogy az élelmiszer, italok és dohány termékek értéke a 2004-es évihez képest 2,5-szer magasabb volt, azaz 1120 milliárd forint. Ez a mezőgazdasági áruk behozatalából 85,4%-os részesedést jelentett. A mezőgazdasági nyersanyagok importja 2013-ban 192 milliárd forint volt, amely 14,6%-ot tesz ki a mezőgazdasági áruk behozatalából.

Mind a két termékkör külkereskedelmi egyenlege pozitív, hazánk pozíciója nem romlott. Míg 2004-ben az élelmiszereké 223 milliárd forint, a mezőgazdasági nyersanyagoké 53 milliárd forint volt, addig 2013-ban az előbbié 814,5 milliárd forint, az utóbbié 177 milliárd forint.

A teljes kivitelből az agrárgazdaság exportja 2004-ben 6,9%-ban részesedett, míg az import esetében 4,1% volt az arány. 2013-ban a mezőgazdasági export aránya 9,6%, az import 5,9% volt. Azaz egyre fontosabb e termékkör szerepe a külkereskedelemben (KSH STADAT alapján).

A 15. ábra összefoglaló módon mutatja Magyarország külkereskedelmét, annak tendenciáját és szerkezetét a vizsgált időszakban. Látható, hogy mind az export, mind az import tendenciáját visszavetette a 2008-ban kibontakozó gazdasági válság, de azt követően újra töretlen a bővülés.

15. ábra **Külkereskedelem alakulása (milliárd Ft)**



Forrás: Saját ábra KSH adatai alapján (lásd 7. és 8. melléklet)

Az élelmiszerek, italok és dohány exportjára exponenciális, az importéra pedig lineáris trendfüggvény illeszkedik jobban (4. táblázat). Mind a két függvény jó illeszkedésű, ezt sejteti az R^2 mutató értéke. Az export évről-évre 14,4%-kal, azaz 169,7 milliárd forinttal növekszik átlagosan, az import pedig 11,3 %-kal, vagyis 96 milliárd forinttal.

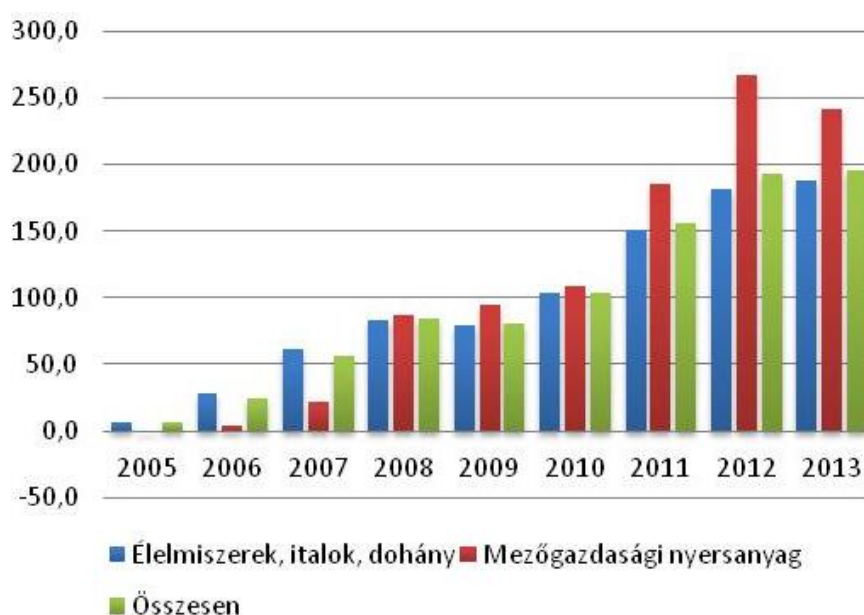
4. táblázat **A mezőgazdasági eredetű termékek külkereskedelmének trendfüggvénye**

Megnevezés	Trendfüggvény	R^2
Export	$\hat{y}=667 \cdot 1,144^t$	0,976
Import	$\hat{y}=411+96 \cdot t$	0,974

Forrás: saját táblázat KSH adatai alapján

Az élelmiszerek, italok, dohány termékek évente átlagosan 140,7 milliárd forinttal, azaz 12,5%-kal nőtt. A mezőgazdasági nyersanyagokat tekintve évente átlagosan 29,0 milliárd forint volt a növekedés, azaz 14,6% (KSH adatai alapján). A trendfüggvény segítségével előre jelezhetjük a következő évek eredményét, így várhatóan a jövőben is az importot meghaladó mértékben fog tovább növekedni az export értékünk, ami a külkereskedelmi egyenleg további növekedését eredményezheti.

16. ábra **Export változása 2004-hez képest, (%)**

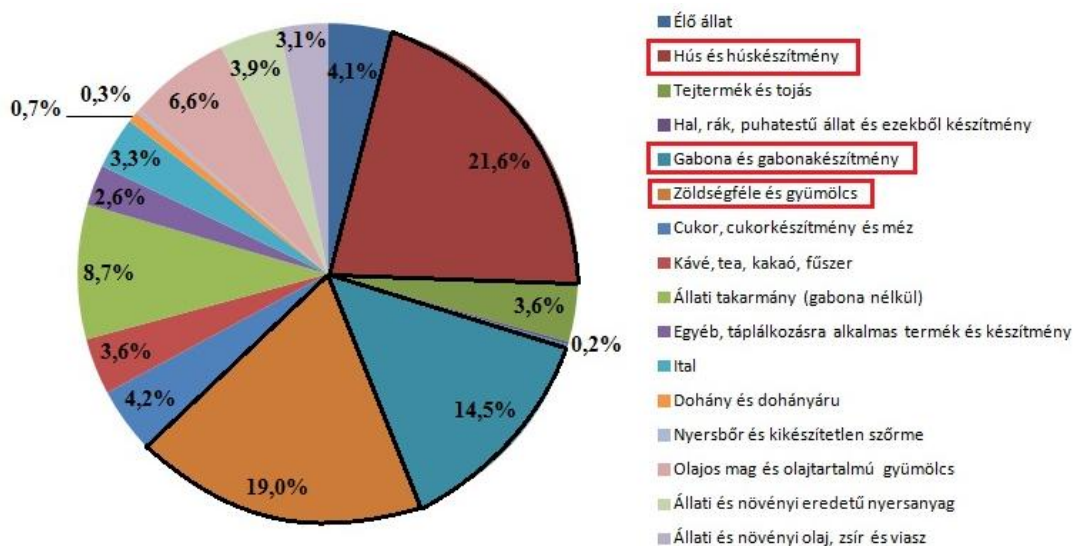


Forrás: saját ábra KSH adatai alapján (7. melléklet)

Az export 2004-hez képest növekvő tendenciát mutat. Az élelmiszerek, italok, dohány termékek mérsékeltebben növekednek, mint a mezőgazdasági nyersanyagok. 2005-ben nem történt látványos változás a bázis évhez képest (16. ábra). Az élelmiszereken belül az élelmiszerek és italok kivitele kismértékben nőtt, viszont a dohány és dohányárúé visszaesett (KSH, 2005). 2009-es évben 17 milliárd Ft-tal csökkent a kivitel az előző évhez képest, mely a gabonaexport értékének 60 milliárd forintos visszaeséséből adódott (KSH, 2009). A legkiemelkedőbb eredményt a 2013-as év érte el, közel 180%-os volt a növekedés 2004-hez képest. Az emelkedést a korábbi évekhez hasonlóan főként a növényi termékek exporttöbblete eredményezte (KSH, 2012). A 3.1. fejezetben tárgyaltam a termelési értékek alakulását, ott bemutattam mennyire megnövekedett az elmúlt évtizedben a növénytermesztés aránya a mezőgazdaság bruttó kibocsátásában. Ez a növekedés is közrejátszik az export emelkedésében. A mezőgazdasági nyersanyagok adatai szintén növekvő tendenciát mutatnak,

nem mutatkozik visszaesés, az emelkedés folyamatos, arányaiban van különbség. Ugrásszerű növekedés jelenik meg a 2011-es és 2012-es évben, ennek oka az olajos magvak és növényi olajok megemelkedett exportja (KSH adatai alapján). A 2013-as adatok nem változtak lényegesen az előző év eredményeihez képest, így a 2004-es év viszonylatában sem történt kiugró változás összességében és az élelmiszer termékeket illetően. Azonban a mezőgazdasági nyersanyagokat illetően érzékelhető egy enyhe visszaesés 2012-es adatokhoz képest. A visszaesés oka az olajos mag és olajtartalmú gyümölcs exportértékének 30%-os, azaz 57 milliárd forintos csökkenése. Jelentősen a repce- és napraforgómag forgalma csökkent. A 2004-es évhez hasonlítva azonban még mindig kiemelkedő eredményről beszélhetünk (KSH, 2014a)

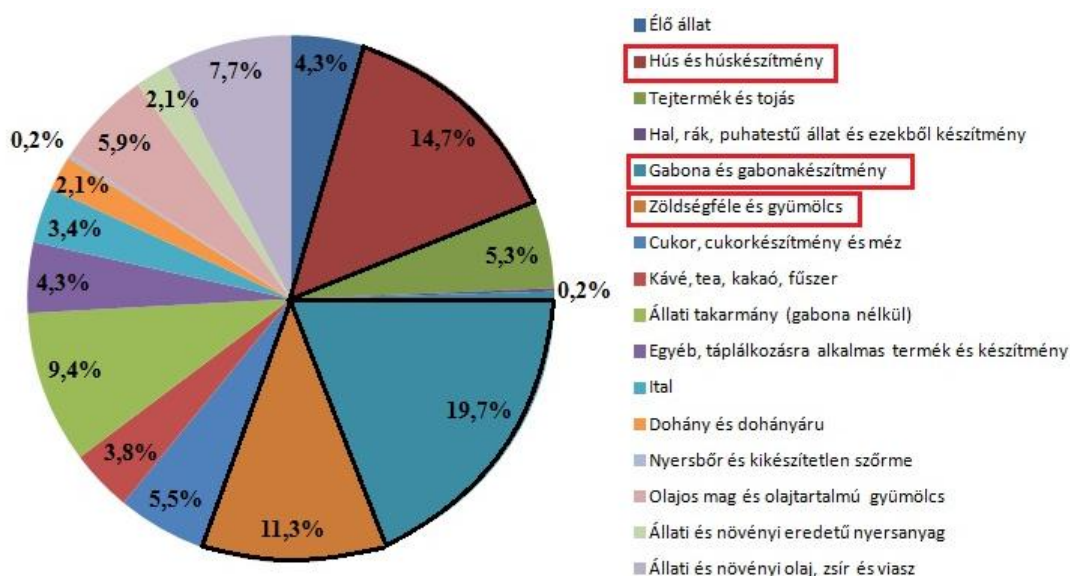
17.ábra **Export termékszerkezet, 2004**



Forrás: Saját ábra KSH adatai alapján

Az export termékszerkezetét vizsgálva jól látható a 17. ábrán, hogy a hús és húskészítmények, gabona és gabonakészítmények illetve a zöldségfélék és gyümölcsök aránya kiemelkedő. 2004-ben átlag feletti volt a zöldség- és gyümölcsstermelésünk, így magas exporttöbblet volt elérhető (Apáti – Szűcs, 2014).

18.ábra **Export termszerkezet, 2013**



Forrás: saját ábra KSH adatai alapján

2013-ban továbbra is, 2004-hez hasonlóan, a hús és húskészítmények, gabona és gabonakészítmények illetve a zöldségfélék és gyümölcsök aránya kiemelkedő (18. ábra).

A hús és húskészítményeket tekintve az exportarány 2013-ra 6,9%ponttal, azaz 32%-kal csökkent. A gabonák kiviteli aránya 5,2%ponttal nőtt, amely 36,1% növekedést jelent. A zöldség és gyümölcs export a 10 év alatt 7,7%ponttal csökkent, amely 40,7%-os visszaesést okozott. Az állati és növényi olaj, zsír és viasz exportját tekintve 4,7%pont növekedés történt (KSH adatai alapján).

2004-ben a legkiemelkedőbb export partnerünk a mezőgazdasági termékeket tekintve Németország volt, részesedését további partnereink leszakadva követték. Ki kell emelni, hogy a legtöbb termék kivitelénél Németország magas arányt ért el, ám az állati és növényi olaj, zsír és viasz exportot vizsgálva megállapítható, hogy a legfőbb partner 2004-ben Oroszország volt (KSH adatai alapján). 2013-ban a sorrend kissé változott (5. táblázat). Továbbra is Németország maradt a legfőbb export partnerünk, bár fölénye csökkent. Romániával való kapcsolatunk növekedett jelentősen. Főleg a nyersbőr és kikészítetlen szőrme, illetve az olajos mag és olajtartalmú gyümölcsök kereskedelmének értéke bővült (KSH adatai alapján).

5. táblázat **Export partnerek**

	2004		2013	
1.	Németország	18,0%	Németország	14,1%
2.	Ausztria	8,2%	Románia	11,2%
3.	Olaszország	7,5%	Ausztria	9,2%
4.	Oroszország	5,7%	Olaszország	8,8%
5.	Románia	5,6%	Szlovákia	8,4%
CR₅	45,0%		51,7%	

Forrás: Saját tábla KSH adatai alapján

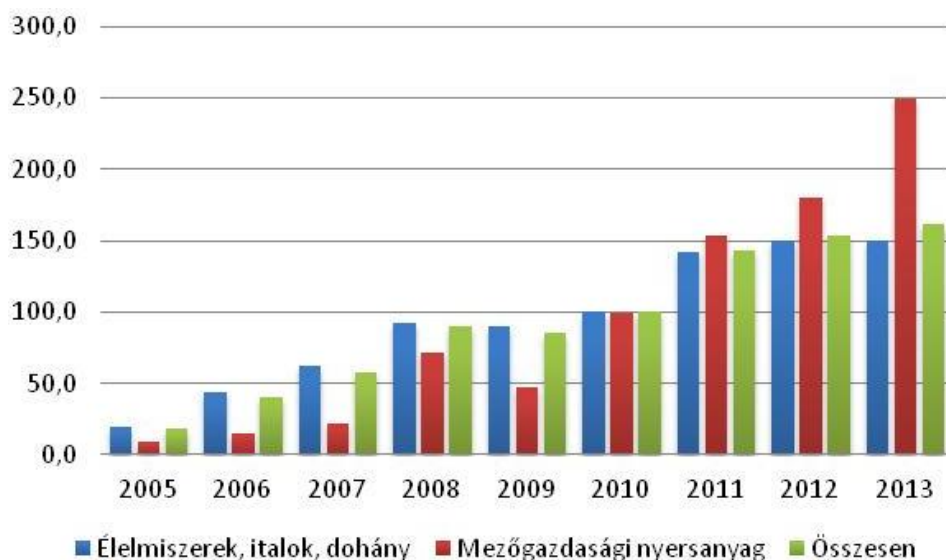
Az 5. táblázatból is jól látható, hogy a legfontosabb külkereskedelmi partnereink az uniós országok. Az Európai Unió tagországaiba való export 2004-ben 75,0%-ot jelentett hazánk teljes mezőgazdasági exportjából, ez 2005-től folyamatosan 80% fölött volt, 2013-ra elérte a 85,2%-ot (KSH adatai alapján).

3.3.2. Import

Az import változásában az élelmiszereket, italokat és dohány termékeket vizsgálva 2008-ig egyenletes növekedésről számolhatunk be, mely a válság lecsengésével újabb dinamikus bővülésbe kezdett (19. ábra). 2011-ben több mint 140%-kal magasabb az élelmiszerek behozatala, mint a 2004-es évben. Ezt az emelkedést leginkább a hús és húskészítmények, illetve a tejtermékek és tojás behozatala befolyásolta. A mezőgazdasági nyersanyagok behozatala a 2008-as évben hirtelen megnövekedett, 18%-kal az előző évhez képest. A 2008-as kiugrás oka az olajos magok és olajos gyümölcsök behozatalának 70%-os emelkedése 2007-hez képest (KSH, 2008). A válság e téren jelentős visszaesést hozott, de a 2010-es évtől újra dinamikus növekedés jelentkezett. Az importot tekintve sem következett be jelentős változás 2013-ban a 2012-höz képest az exporthoz hasonlóan, azonban a mezőgazdasági nyersanyagok behozatala kiugróan megnőtt. Ennek oka, hogy az előző évinél 54,5%-kal, több

mint 26 milliárd forinttal bővült az olajos mag és olajtartalmú gyümölcs importja, ezen belül túlnyomó részt a napraforgómag, szójabab, illetve repcemag behozatala (KSH, 2014a).

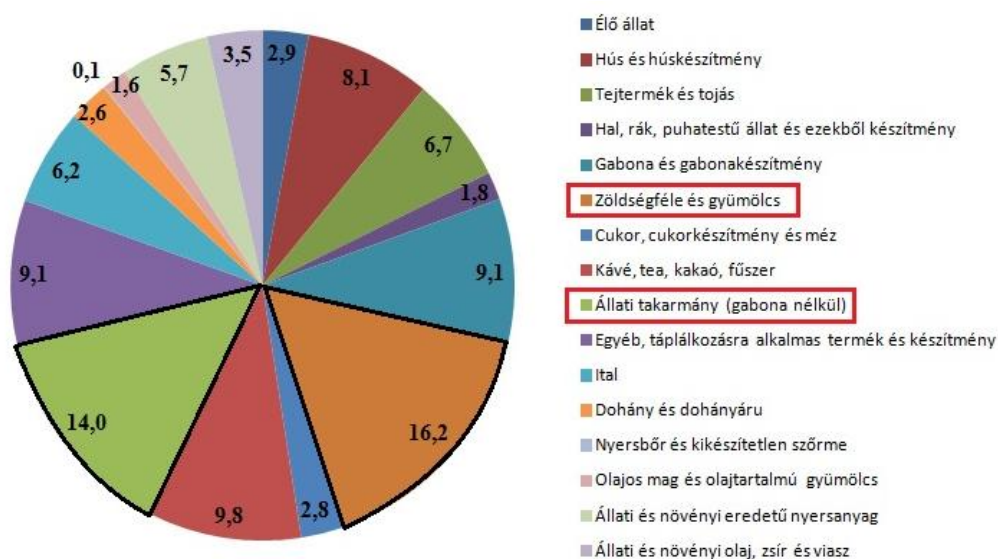
19. ábra **Import változása 2004-hez képest, (%)**



Forrás: saját ábra KSH adatai alapján (8. melléklet)

A 20. ábrán látható, hogy az összes mezőgazdasági importból 2004-ben az állati takarmány (14,0%) illetve a zöldségféle és gyümölcs (16,2%) a leginkább számottevő.

20. ábra **Import termszerkezet, 2004**

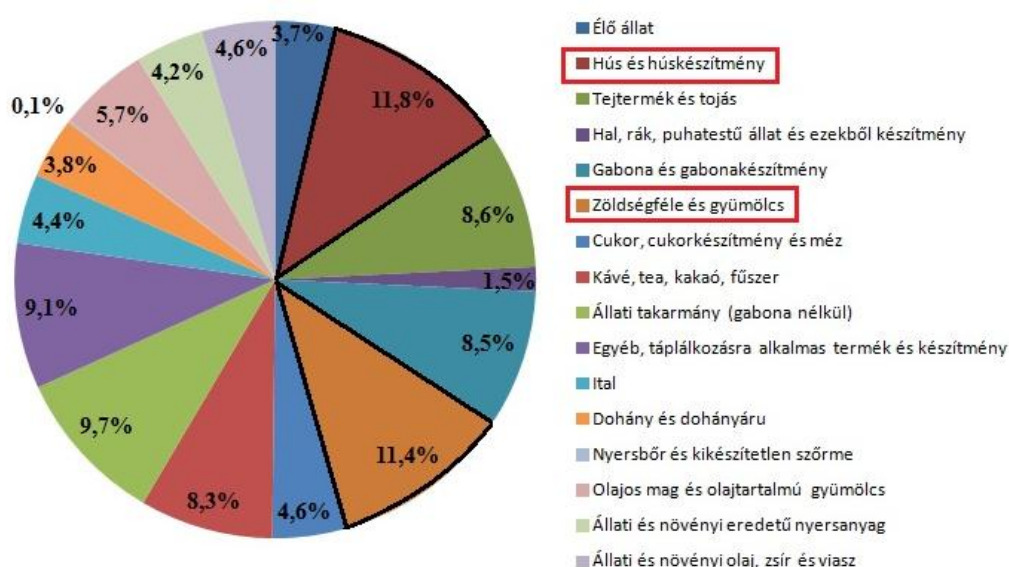


Forrás: saját ábra KSH adatai alapján

Az állati takarmányként a szójadara meghatározó. Magyarország szójatermelése az utóbbi években kezd fellendülni. Zöldségféléből és gyümölcsből pedig a déli, egzotikusnak számított termékek behozatala jelentős, így minden nap megtaláljuk őket a boltok polcain. Jelentős még a hús és húskészítmény, és cukor, cukormáz és méz behozatali arány. Mindkét termékből azért szorulunk importra, mert a feldolgozásuk hiányos (Következtetés KSH adatok alapján).

2013-ban a zöldségek és gyümölcsök (11,4%) behozatala mellett a hús és húskészítményeké (11,8%) vált meghatározóvá (21. ábra).

21. ábra **Import termékszerkezet, 2013**



Forrás: saját ábra KSH adatai alapján

A hús és húskészítmények aránya az importban 3,8%-pont-tal nőtt, amely 46%-os emelkedést jelent. Hazánk élő állatot exportál, és feldolgozott hústermékeket importál. A zöldségfélék és gyümölcsök importaránya 4,8%-ponttal csökkent, ami 29,7%-os visszaesést jelent, de így is az egyik kiemelkedő importcikk maradt. Jelentős növekedés történt a tejtermékek és tojás; a cukor, cukorkészítmények és méz; illetve az olajos mag és olajtartalmú gyümölcs importjában (KSH adatai alapján).

Látható a 3. táblázatban, hogy Németország nem csak kiemelkedő export partnerünk, hanem fontos import partnerünk is (KSH adatok adatai alapján). Hollandiából és Olaszországból elsősorban sertéshúst importált hazánk (KSH, 2005). 2013-ban import viszonylatban újabb partnerek váltak meghatározóvá. Lengyelországból hazánkba behozott élelmiszerek, italok és

dohány termékek értéke növekedett nagymértékben, 2004-ben még csak 42 milliárd forint volt, mely 2013-ra 147 milliárd forintra növekedett (KSH adatai alapján).

6. táblázat **Import partnerek**

	2004		2013	
1.	Németország	18,7%	Németország	19,9%
2.	Hollandia	14,9%	Lengyelország	11,7%
3.	Lengyelország	8,5%	Szlovákia	10,4%
4.	Csehország	6,2%	Ausztria	8,4%
5.	Olaszország	6,1%	Hollandia	8,3%
CR₅	54,4%		58,7%	

Forrás: saját tábla KSH adatai alapján

Az exporthoz hasonlóan az import esetében is dominálnak az uniós országok. Az Európai Unió tagországaiba való import 2004-ben 87,5%-ot jelentett hazánk teljes mezőgazdasági importjából, ez 2005-től folyamatosan 90% fölött volt, 2013-ra elérte a 93%-ot (KSH adatai alapján).

4. táblázat **Herfindahl-Hirschman index - Partner szerkezet koncentráció vizsgálat**

	2004		2013	
	Export	Import	Export	Import
Külkereskedelem	0,123	0,112	0,091	0,093
Mezőgazdasági eredetű áruk	0,065	0,086	0,067	0,095

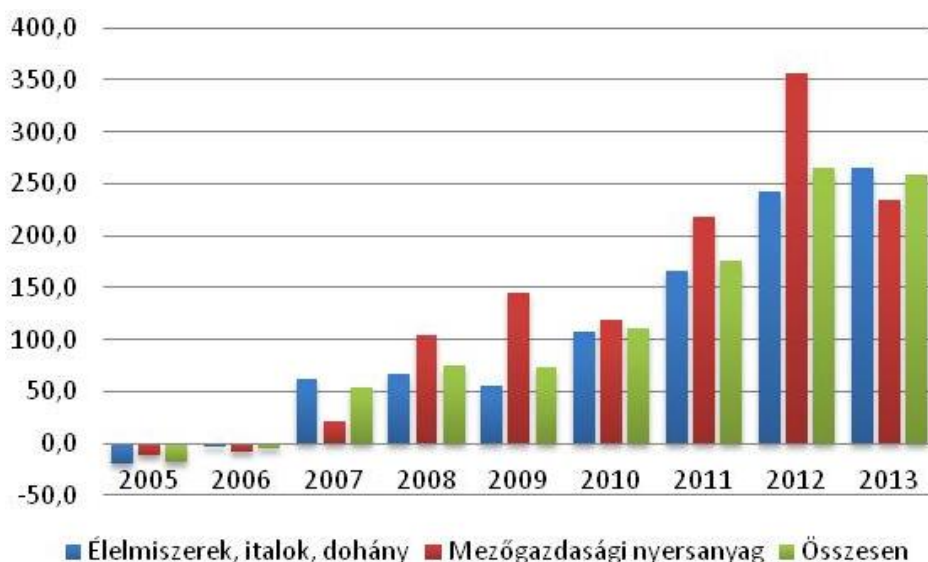
Forrás: saját tábla KSH adatai alapján

A külkereskedelem partnerszerkezetének koncentrációját vizsgálva megállapítható, hogy a mezőgazdasági eredetű áruk koncentrációja mérsékeltebb, mint a teljes külkereskedelemé, de míg utóbbié az elmúlt tíz év alatt csökkent, addig az agrárgazdaságé némileg nőtt, főként az import esetében (4. táblázat). Ezt alátámasztja az első 5 legnagyobb partnerország együttes részesedésének alakulása is.

3.3.3. Egyenleg

Az egyenleg változásában érzékelhető az elmúlt tíz év hatása, mely alapvetően annak köszönhető, hogy az export nagyobb ütemben nőtt 2004-hez képest, mint az import (lásd korábban a 15. ábrán). E kedvező tendencia mellett azonban meg kell említeni, hogy a külkereskedelmi versenyképességet is mutató megnyilvánuló komparatív előnyeink azonban egyértelműen csökkennek. Csökken azon termékcsoportok száma, amelyből komparatív előnyeink vannak és exportálunk is (Jámbor - Vásáry, 2014). A mezőgazdasági nyersanyag növekvő exportja az egyenlegben is megmutatkozik, 2012-ben a mezőgazdasági nyersanyagok egyenlegében ugrásszerű emelkedés látható. (Következtetés KSH adatai alapján). Ez a kiemelkedő eredmény 2013-ra mérséklődött, a már kifejtett olajos mag és olajtartalmú gyümölcs kivitelének csökkenése, és behozatalának megnövekedése miatt (KSH, 2014a) (22. ábra).

22. ábra **Külkereskedelmi egyenleg változása 2004-hez képest**



Forrás: saját ábra KSH adatai alapján

4. Összegzés

Magyarország 2014-ben elérte az Unió csatlakozás 10. évfordulóját. Eme jubileum lehetőséget ad az összegzésre, számbavételre. Dolgozatomban éppen ezért a hazai agrárgazdaságot jellemző statisztikai mutatószámok alakulásával foglalkoztam, amelyek az Európai Unióhoz való csatlakozás óta jellemzik a hazai agrárgazdaságot.

Alapvetően három területet érintve - termelési érték, foglalkoztatottság és külkereskedelem - vizsgáltam az agrárgazdaságot jellemző statisztikai adatokat és mutatókat, illetve azok alakulását.

A termelési érték vizsgálatakor arra a megállapításra jutottam, hogy a bruttó kibocsátás változását és részesedését illetően nem körvonalazható tendencia. Ennek oka - többek között - az, hogy az ágazat nagyon időjárás függő, főleg a növénytermesztés magas arányát és így befolyását illetően. A mezőgazdasági számla rendszer alapján 2004-ben a mezőgazdaság teljes kibocsátása folyó alapon összességében 1 650 milliárd forint volt, 2013-ban 2 313 milliárd forint. Az látszik, hogy bruttó kibocsátásból a növénytermesztés nagyobb arányban részesedik, 2013-ban a növénytermesztés aránya 58% és az állattenyésztésé 33% volt.

A foglalkoztatottság vizsgálatánál megállapítható egy csökkenő tendencia. 2004-ben az agrárgazdasági foglalkoztatottak száma 346 ezer fő volt, amelyből 205 ezer fő a mezőgazdaságban, 141 ezer fő pedig az élelmiszeriparban végezte munkáját. 2013-ban 326 ezer fő agrárgazdasági foglalkoztatottat regisztráltak, amelyből 193 ezer fő a mezőgazdaságban, 133 ezer fő pedig az élelmiszeriparban végezte tevékenységét. Túlnyomó részt férfiak vesznek részt az agrárfoglalkoztatásban. A férfi - nő arány megközelítőleg 70-30%-ban alakult 2013-ban. Jellemző továbbá az agrárágazatra, hogy előregedő; nem megfelelő az iskolázottsági szint; és a mezőgazdaságban erős a szezonális hatása. Csökkenthető lenne az agrárágazatban foglalkoztatottak számának visszaesése, ha magasabb keresetek realizálódna, és kedvezőbb lenne az ágazat megítélése.

A külkereskedelmet vizsgálva megállapítható, hogy 2004-ben az élelmiszerek, italok és dohány exportja 670 milliárd forint körül, importja pedig 450 milliárd forint körül alakult. A mezőgazdasági nyersanyagok exportja 108 milliárd forint, importja pedig 55 milliárd forint volt. 2013-ban az exportot illetően az élelmiszerek, italok és dohány termékek meghaladták az 1938 milliárd forintot, az importjuk az 1120 milliárd forintot. A mezőgazdasági nyersanyagok

exportja 396 milliárd, az importja pedig 192 milliárd forint volt. A külkereskedelmi forgalom nagy hányadát az Európai Unió tagországaival bonyolítja hazánk.

Agrárgazdaságunkra nagy befolyással bír az Európai Unió. Termelési tényezőinket szabályokkal, szabványokkal változtathatja, mely kihat a mezőgazdaság teljesítményére. A külkereskedelmünk legfőbb színtere, irányt ad termelésünknek, bár az Európai Unió átlagtól sok területen hazánk elmarad. Ugyanakkor, mint hangsúlyoztam akár a keresetek alakulását, akár a külkereskedelem egyenlegét tekintve a tendencia pozitív.

Köszönetnyilvánítás

Köszönettel tartozom konzulensemnek, Dr. Poór Juditnak, aki végig támogatott, segítette munkámat és irányt adott. Szakmai konferenciákon vehettem részt általa, ahol szakemberektől szerezhettem információt a témában. Segített az adatok rendszerezésében, összeállításában és kiértékelésében. Köszönöm türelmét, támogatását és a rám szakított idejét.

Valamint köszönöm családom, barátaim és barátom támogatását céljaim elérésében, segítségüket dolgozatom elkészültéhez.

5. Forrásjegyzék

AKI (2012): A főbb mezőgazdasági ágazatok költség- és jövedelemhelyzete 2011, Agrárgazdasági Kutatóintézet, Budapest.

FAO (2014): FAO Statistical Yearbook 2013, Food and Agricultural Organization.

Jámbor A. – Vásáry M. (2014): A magyar agrárkereskedelem tíz évvel a csatlakozás után, Gazdálkodás 2014. 03. szám, pp 237-246.

Kapronczai I. (2011): A magyar agrárgazdaság az EU-csatlakozástól napjainkig, Szaktudás Kiadó Ház, Budapest

Kovács K. – Rácz K. - Koós B. (2012): A mezőgazdasági foglalkoztatása trendjei és kérdései (MRTT- Generációk diskurzusa), Győr.

KSH (2006a): Magyarország mezőgazdasága, 2005 – Gazdaságszerkezeti összeírás, Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.

KSH (2006b): Mezőgazdasági termelés 2005, Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.

KSH (2007): Mezőgazdaság 2006, Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.

KSH (2008): Mezőgazdaság 2007, Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.

KSH (2009): Mezőgazdaság 2008, Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.

KSH (2010): Mezőgazdaság 2009, Központi Statisztikai Hivatal, Budapest

KSH (2011): Mezőgazdaság 2010, Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.

KSH (2012): Mezőgazdaság 2011, Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.

KSH (2013): Mezőgazdaság szerepe a nemzetgazdaságban 2012, Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.

KSH (2014a): Külkereskedelem, 2013, Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.

KSH (2014b): Magyarország mezőgazdasága, 2013 – Gazdaságszerkezeti összeírás, Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.

KSH (2014c): Statisztikai tükör – A hazai mezőgazdaság teljesítménye 2013-ban, Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.

Internetes forrásjegyzék:

KSH dokumentumai <http://www.ksh.hu/docs/hun/modsz/modsz21.html>

(2014. 09. 30.)

KSH TEÁOR '03 és '08 fordítókulcs

http://www.ksh.hu/apps/vb.teaor_main.teaor03_fa

(2014. 10.30)

Apáti Ferenc – Szűcs István, Budapest (2014): A hazai hús és zöldség-gyümölcs termékpálya helyzetének alakulása

http://www.gazdalkodas.hu/files/Konferencia_pdf/Apati_Ferenc.pdf

(2014. 11. 02.)

Mellékletek

1. melléklet **Mezőgazdasági számlák rendszere, folyó alapon, (millió forint)**

Megnevezés	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Növénytermesztési és kertészeti termékek	957 436	822 509	880 788	979 289	1 170 905	897 610	957 510	1 306 403	1 255 085	1 360 338
Élő állatok és állati termékek	545 854	553 888	568 448	568 127	644 812	598 999	599 870	705 627	762 903	791 167
Mezőgazdasági termékek összesen	1 503 290	1 376 397	1 449 236	1 547 416	1 815 717	1 496 609	1 557 380	2 012 031	2 018 089	2 151 505
Mezőgazdasági szolgáltatások	96 428	100 840	95 127	86 358	110 264	99 816	93 866	105 901	101 213	108 467
Nem elkülöníthető nem mezőgazdasági másodlagos tevékenységek	50 512	39 857	44 233	47 078	46 695	40 542	35 175	48 141	49 648	52 969
Mezőgazdasági kibocsátás összesen	1 650 229	1 517 093	1 588 596	1 680 852	1 972 676	1 636 966	1 686 421	2 166 073	2 168 951	2 312 941
Folyó termelőfelhasználás	1 048 264	967 752	1 010 247	1 109 522	1 296 818	1 166 332	1 141 131	1 356 244	1 423 035	1 457 115
Bruttó hozzáadott érték alapon	601 965	549 341	578 350	571 330	675 859	470 634	545 290	809 829	745 915	855 826
Értékcsökkenés	192 908	200 056	213 213	219 390	234 753	244 025	250 506	258 792	266 603	272 850
Nettó hozzáadott érték alapon	409 057	349 286	365 136	351 940	441 106	226 610	294 784	551 037	479 312	29 627

Forrás: saját szerkesztés KSH adatok alapján

2. melléklet **Mezőgazdasági számlák rendszere, volumenindexek, (előző év = 100%)**

Megnevezés	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Növénytermesztési és kertészeti termékek	155,9	89,6	96,7	80,2	147,8	85,4	84,9	115,9	84,1	122,1
Élő állatok és állati termékek	90,5	99,6	98,0	97,3	97,6	97,0	95,2	102,4	100,3	98,3
Mezőgazdasági termékek összesen	126,2	93,2	97,2	86,9	129,3	89,5	89,0	110,7	89,8	113,1
Mezőgazdasági szolgáltatások	113,9	94,0	89,8	89,9	114,9	89,6	87,9	110,4	92,5	101,8
Nem elkülöníthető nem mezőgazdasági másodlagos tevékenységek	93,3	73,0	106,7	102,2	85,0	83,8	88,7	129,5	95,5	99,0
Mezőgazdasági kibocsátás összesen	124,4	92,7	97,0	87,5	127,4	89,4	88,9	111,1	90,2	112,2
Folyó termelőfelhasználás	103,4	92,1	99,0	96,8	99,7	96,0	93,3	103,9	96,8	103,0
Bruttó hozzáadott érték alapján	164,8	93,7	93,4	71,4	181,2	76,6	78,1	126,2	78,6	129,9
Értékcsökkenés	105,0	99,4	100,6	98,4	102,7	101,6	101,4	100,0	100,3	99,8
Nettó hozzáadott érték alapján	198,2	91,0	89,3	55,7	230,1	63,3	53,0	148,4	68,4	146,6

Forrás: saját szerkesztés KSH adatok alapján

3. melléklet **Mezőgazdasági számlák rendszere, árindexek, (előző év = 100%)**

Megnevezés	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Növénytermesztési és kertészeti termékek	95,8	110,8	138,6	80,9	89,8	125,6	117,7	114,3	88,8
Élő állatok és állati termékek	101,9	104,7	102,7	116,3	95,8	105,2	114,8	107,8	105,5
Mezőgazdasági termékek összesen	98,2	108,3	122,8	90,7	92,1	116,9	116,7	111,7	94,3
Mezőgazdasági szolgáltatások	111,3	105,0	101,0	111,1	101,0	107,0	102,2	103,3	105,3
Nem elkülöníthető nem mezőgazdasági másodlagos tevékenységek	108,1	104,0	104,1	116,7	103,6	97,8	105,7	108,0	107,8
Mezőgazdasági kibocsátás összesen	99,2	108,0	120,9	92,1	92,9	115,8	115,6	111,0	95,0
Folyó termelőfelhasználás	100,3	105,4	113,5	117,3	93,7	104,8	114,4	108,3	99,4
Bruttó hozzáadott érték alapján	97,4	112,7	138,3	65,3	90,9	148,4	117,7	117,2	88,3
Értékcsökkenés	104,3	105,9	104,6	104,2	102,3	101,3	103,3	102,7	102,5
Nettó hozzáadott érték alapján	93,8	117,1	173,1	54,5	81,1	245,3	125,9	127,2	4,2

Forrás: saját szerkesztés KSH adatok alapján

4. melléklet **Foglalkoztatottak létszáma, ezer fő**

Év	Mezőgazdaság			Élelmiszer-, ital- és dohány gyártása			Agrárágazat összesen		
	Összesen	Férfi	Nő	Összesen	Férfi	Nő	Összesen	Férfi	Nő
2004	204,9	158,8	46,9	141,1	87,5	53,6	346,0	245,5	100,5
2005	193,9	145,3	48,6	140,4	83,0	57,5	334,3	228,3	106,1
2006	190,7	142,2	48,6	141,8	83,7	58,1	332,5	225,9	106,7
2007	182,9	140,8	42,1	135,3	76,6	58,7	318,2	217,4	100,8
2008	169,2	128,5	40,7	128,6	75,2	53,4	297,8	203,7	94,1
2009	175,8	130,0	45,8	132,3	81,2	51,1	308,1	211,2	96,9
2010	171,8	130,8	41,0	124,9	74,1	50,8	296,7	204,9	91,8
2011	185,1	138,3	46,8	123,9	74,2	49,7	309,0	212,5	96,5
2012	200,3	148,8	51,5	126,3	74,0	52,3	326,6	222,8	103,8
2013	192,7	143,6	49,1	133,1	75,9	57,2	325,8	219,5	106,3

Forrás: saját szerkesztés KSH adatok alapján

5. melléklet Éves munkaerőegység

Év	Nem fizetett	Fizetett	Összesen
2004	426 634	127 151	553 785
2005	407 682	114 566	522 248
2006	390 903	113 500	504 403
2007	348 046	111 245	459 291
2008	325 358	109 795	435 152
2009	336 482	110 028	446 510
2010	334 981	109 176	444 157
2011	328 889	108 062	436 951
2012	318 512	114 767	433 279
2013	323 604	120 820	444 424

Forrás: saját szerkesztés KSH adatok alapján

6. melléklet **Bruttó-, nettó átlagkeresetek**

Év	Mezőgazdaság		Élelmiszeripar	
	Bruttó átlagkereset	Nettó átlagkereset	Bruttó átlagkereset	Nettó átlagkereset
TEÁOR '03				
2004	95 228	70 239	123 709	85 114
2005	100 564	75 406	128 211	89 962
2006	109 406	81 013	136 579	94 836
2007	120 553	85 016	145 349	96 597
2008	131 931	91 981	153 965	102 085
TEÁOR '08				
2008	133 570	92 029	155 363	101 733
2009	137 101	94 501	158 995	104 388
2010	143 861	101 824	161 033	109 426
2011	153 301	105 925	170 398	115 897
2012	164 136	106 892	187 821	121 528
2013	171 679	112 450	196 392	128 635

Forrás: saját szerkesztés KSH adatok alapján

7. melléklet **Magyarország export értékei (milliárd forint)**

Termék (SITC 1-2.poz. szerint)	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Mindösszesen Termék	11 232,4	12 425,5	15 591,1	17 344,5	18 440,4	16 574,0	19 690,0	22 342,5	23 143,1	24 117,8
Élelmiszerek, italok, dohány	671,8	718,0	857,8	1 085,8	1 234,6	1 201,1	1 365,3	1 683,2	1 887,2	1 938,3
Élő állat	32,0	36,5	43,2	44,1	55,5	65,2	77,0	102,6	103,6	100,1
Hús és húskészítmény	168,5	166,9	170,3	193,7	213,0	224,4	267,2	319,5	330,4	338,9
Tejtermék és tojás	28,5	31,1	41,8	53,1	66,7	64,7	75,3	101,8	109,1	122,7
Hal, rák, puhatestű állat és ezekből készítmény	1,4	1,6	1,7	1,0	1,0	1,2	1,7	3,8	4,3	4,7
Gabona és gabonakészítmény	112,7	139,6	189,0	347,6	368,8	311,0	345,4	437,3	498,4	454,1
Zöldségféle és gyümölcs	148,0	135,0	156,3	164,9	191,5	184,2	197,6	223,8	251,7	259,7
Cukor, cukorkészítmény és méz	32,6	44,1	59,3	60,3	72,7	73,3	92,9	117,7	139,0	125,9
Kávé, tea, kakaó, fűszer	28,4	30,4	43,3	48,1	49,4	49,3	56,9	73,7	86,9	88,2
Állati takarmány	67,6	75,0	78,8	80,5	105,8	117,3	121,9	138,2	175,1	216,4
Egyéb, táplálkozásra alkalmas termék és készítmény	20,5	26,7	32,0	39,2	47,6	54,6	61,2	77,0	90,3	100,1
Ital	26,1	26,3	34,0	42,7	51,3	43,2	53,5	60,9	64,6	78,3
Dohány és dohányáru	5,5	4,8	8,0	10,7	11,2	12,8	14,8	26,9	33,8	49,2
Mezőgazdasági nyersanyag	108,1	107,6	111,9	131,3	202,8	210,9	225,5	308,5	396,2	369,3
Nyersbőr és kikészítetlen szőrme	2,0	1,3	2,0	2,2	1,7	1,4	2,1	3,7	2,7	5,0
Olajos mag és olajtartalmú gyümölcs	51,6	54,2	50,1	72,2	118,0	130,0	128,2	159,6	194,4	136,8
Állati és növényi eredetű nyersanyag	30,6	25,7	28,7	23,2	27,5	26,9	31,4	40,9	46,5	49,2
Állati és növényi olaj, zsír és viasz	23,9	26,3	31,1	33,8	55,6	52,6	63,7	104,2	152,6	178,3
Mezőgazdasági eredetű áruk	780	826	970	1 217	1 437	1 412	1 591	1 992	2 283	2 308
Mezőgazdasági eredetű áruk részesedés, %	6,9	6,6	6,2	7,0	7,8	8,5	8,1	8,9	9,9	9,6

Forrás: saját szerkesztés KSH adatok alapján

8. melléklet **Magyarország import értékei (milliárd forint)**

Termék (SITC 1-2.poz. szerint)	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Mindösszesen Termék	12218,9	13145,5	16224,7	17374,5	18503,5	15517,5	18174,3	20363,9	21221,0	22162,8
Élelmiszerek, italok, dohány	448,7	536,9	643,0	725,4	861,2	853,5	901,0	1088,3	1122,3	1123,8
Élő állat	14,8	24,5	32,2	27,5	28,8	39,1	53,5	56,6	59,6	49,1
Hús és húskészítmény	40,6	65,7	66,1	66,7	93,5	104,5	109,9	146,0	161,1	155,7
Tejtermék és tojás	33,8	45,7	59,4	78,3	80,1	80,5	99,6	111,3	101,5	113,7
Hal, rák, puhatestű állat és ezekből készítmény	8,9	10,2	11,8	12,0	14,1	13,8	14,8	17,5	17,9	20,0
Gabona és gabonakészítmény	45,6	46,2	51,3	63,1	80,2	72,1	71,8	102,9	107,0	111,6
Zöldségféle és gyümölcs	81,5	95,9	107,5	123,9	130,5	117,3	128,8	148,5	133,7	149,8
Cukor, cukorkészítmény és méz	14,0	18,1	27,1	27,1	51,9	48,1	49,2	69,7	85,7	60,4
Kávé, tea, kakaó, fűszer	49,2	56,5	72,7	78,3	86,1	86,1	90,7	104,5	108,0	108,8
Állati takarmány (gabona nélkül)	70,2	59,9	72,5	89,2	107,4	95,0	103,7	114,9	131,6	127,7
Egyéb, táplálkozásra alkalmas termék és készítmény	46,0	53,7	67,6	70,8	90,9	95,0	92,2	107,7	111,3	120,0
Ital	31,1	37,9	44,9	52,1	55,9	50,0	48,8	59,8	55,8	57,3
Dohány és dohányáru	12,9	22,4	29,8	36,3	41,8	51,9	38,2	48,8	49,1	49,8
Mezőgazdasági nyersanyag	54,6	60,3	63,2	66,8	94,2	80,7	109,5	139,2	154,0	192,0
Nyersbőr és kikészítetlen szőrme	0,3	0,2	0,2	0,3	0,4	0,2	0,1	0,3	0,9	1,6
Olajos mag és olajtartalmú gyümölcs	8,0	8,4	13,2	12,4	21,4	12,9	21,8	26,8	48,5	74,9
Állati és növényi eredetű nyersanyag	28,5	29,9	32,1	31,8	32,8	34,9	34,6	45,4	52,1	55,4
Állati és növényi olaj, zsír és viasz	17,8	21,8	17,8	22,4	39,7	32,8	53,0	66,6	52,5	60,1
Mezőgazdasági eredetű áruk	503,3	597,2	706,2	792,2	955,4	934,2	1010,6	1227,4	1276,2	1315,8
Mezőgazdasági eredetű áruk részesedés, %	4,1	4,5	4,4	4,6	5,2	6,0	5,6	6,0	6,0	5,9

Forrás: saját szerkesztés KSH adatok alapján